

መልእኸትታት ሃዋርያ ጳውሎስ

፪ ተን መልእኸትታት ሃዋርያ ጳውሎስ ንምርዳእን መጽሓፈእን ምኽንያት ም
፪ ፍላጡ አዝዩ አገዳሲ እዩ። ከም ብሂል፡ ሃዋርያ ጳውሎስ ወዲ 30 ዓመት ን
ጉይታ ተቐቢሉ፡ ድሕሪ 16 ዓመት ክርስትንኡ ቀዳማይቲ ተሰሎንቄ ጸሐፍዋ ይባ
ሃል። ስለዚ ኩለን መልእኸትታቱ አብ መንሳ ወዲ 46 ክሳብ 61 ዕድሜኡ እየን ተ
ጸሐፈን።

ሃዋርያ ጳውሎስ ዝጸሓፈን መልእኸትታት አብ አርባዕተ ጉጅለታት ተኸፋፊለ
ን ይጥርነፋ።

1. መልእኸትታት ካልኣይ ምጽኣት (ስነ-ምጽኣት)፡ አብ ካልኣይ ሚስዮናዊ
ጉዕዞ ዝተጸሕፋ ደብዳቤታት፡
 - 1ይቲ ተሰሎንቄ ካብ ቂረንቶስ ብ52 ዓ.ም. ተጸሕፈት።
 - 2ይቲ ተሰሎንቄ ብ53 ዓ.ም ተጸሕፈት። (ካብ ቂረንቶስ ከይኮነ ኣይ
ተርፍን)
2. መልእኸትታት ምህር እምነትን ክርክርን (ደብዳቤታት ጸረ ጉጅለ ኣይ
ሁድነት) አብ ባልሳይ ሚስዮናዊ ጉዕዞ ሃዋርያ ጳውሎስ ዝተጸሕፋ ደብዳ
ቤታት፡
 - 1ይቲ ቂረንቶስ ካብ ኤፌሶን አብ 57 ዓ.ም. ተጸሕፈት።
 - 2ይቲ ቂረንቶስ ምናልባት ካብ ፊልጲ አብ 58 ዓ.ም. ተጸሕፈት።
 - ገላትያ ብ58 ዓ.ም. ካብ ቂረንቶስ ተጸሕፈት።
 - ሮሜን ብ58 ዓ.ም. ካብ ቂረንቶስ ተጸሕፈት።
3. መልእኸትታት ስነ-ክርስቶሳውን ውልቃውን አብ ቀዳማይ ማእሰርቲ ጳ
ውሎስ ካብ ሮሜ ዝተጸሕፋ ደብዳቤታት፡

- ፊልኢ አብ 63 ዓ.ም. አቢላ ተጸሕፈት።
- ቄሎሴ ብ62 ዓ.ም. አቢላ ተጸሕፈት።
- ኤፌሶን ብ62 ዓ.ም. አቢላ ተጸሕፈት።
- ፊልሞና ብ62 ዓ.ም. አቢላ ተጸሕፈት።

4. መልእክተኞችን ንመምርሒ ጥላኝት ማሕበራት፣ አብ መወዳገታ ዓመታት ሃዋርያ ጳውሎስ ዝተጸሕፉ ደብዳቤታት፡

- 1ይቲ ጢሞቴዎስ ካብ መቄዶንያ ብ66 ዓ.ም. አቢላ ተጸሕፈት።
- 2ይቲ ጢሞቴዎስ ካብ ሮሜ ብ67 ወይ 68 ዓ.ም. አቢላ ተጸሕፈት።
- ቲቶስ ካብ መቄዶንያ ብ66 ዓ.ም. አቢላ ተጸሕፈት።

ንመልእክተኞች ሃዋርያ ጳውሎስ ሓደ ዓይነት ቅርጺ ዘትሕዘን ነጥብታት ተመልከት፡

1. ሰላምታ
2. ምስጋና ነቶም ተቐባልቲ፡ መልእክቲ ብዛዕባ ክርስቲያናዊ ህይወቶምን ጠባዮምን ይጽሕፍ።
3. ምህሮ እምነት
4. ውልቃዊ ነገራት፡ ሰላምታን መልእክተኞታትን። ከምዚ ዘመሰለ ካልእን።

ዓውደ ዓመታት ሃዋርያ ጳውሎስ

ዓውደ ዓመታት ሃዋርያ ጳውሎስ	ዓ.ም. (ዓ.ም. 1-100)	ዓ.ም. (ዓ.ም. 101-200)
ድሕነቲ አብ ጥቓ ደማስቆ (ግብ. 9)	31/32	
ምብጻሕ ምድሪ ዓረብ (ግብ. 11:17)	33-36	
ቀዳማይ ምብጻሕ ንዮሩሳሌም (ግብ. 9:26)	37	
ካልኣይ ምብጻሕ ንዮሩሳሌም (ግብ. 11:30) ጥሜት	45	
	45-49	ቀዳማይ ምስዮናዊ ጉዕዞ (ግብ. 13:4)
	49	መልእክቲ ገላትያ
ካልኣይ ምብጻሕ ንዮሩሳሌም (ግብ. 15:2-4) ንኣኼባ	49/50	
	50/53	ካልኣይ ምስዮናዊ ጉዕዞ (ግብ. 15:40)
	52/53	1 ^ይ ተሰሎንቄ
	52/53	2 ^ይ ተሰሎንቄ
ራብዓይ ምብጻሕ ንዮሩሳሌም (ግብ. 18:21-22)	53	
	54-58	ካልኣይ ምስዮናዊ ጉዕዞ (ግብ. 18:23)
	57	1 ^ይ ቄረንቶስ 2 ^ይ ቄረንቶስ
	57	ሮሜ
ማእሰርቲ አብ ዮሩሳሌም (ግብ. 21:30-40)	58	
ማእሰርቲ አብ ቂሳርያ (ግብ. 23:23-33)	58-60	
1 ^ይ ማእሰርቲ አብ ሮሜ (ግብ. 28:16)	60-63	
	62	ቄሎሴ፣ ኤፌሶን፣ ፊልሞን
	63	ፊልኢ
ካብ ማእሰርቲ ምልቃቕ	63-67	ተወሳኺ መገሻታት
	67	1 ^ይ ጢሞቴዎስ ቲቶስ
ካልኣይ ማእሰርቲ አብ ሮሜ	68	2 ^ይ ጢሞቴዎስ
ሰማእትነት ሃዋርያ ጳውሎስ	68	

መልእክቲ ዳውሎስ

ናብ ሰብ ሮሜ

(ጽድቂ ብእምነት ብክርቶስ የሱስ)

ጽሑፊ ሃዋርያ ዳውሎስ

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

ሃዋርያ ዳውሎስ ኣብ ሳልሳይ ምሰዮናዊ ጉዕዞኡ ኣብ ቈረንቶስ እዩ ጽሒፍዎ (ግብ 19:21፣ 20:1-3) ምስ ሮሜ (16:23፣ 1ቂረ 1:14፣ 2ጢሞ 4:20) ኣነጻጽሮ። ብ57 ዓ.ም ኣቢሉ ይኸውን።

ኣገባብታ

- ኣብ ሮሜ ዝነበረት ማሕበር። ንኣህዛብን ንኣይሁድን ዘጠቓለለት ማሕበር፡ ነበረት።
- መሰረትቲ እዛ ማሕበር እዚኣ ካብቶም ኣብ መዓልቲ ቤንጠቆስተ (በዓል ሓምላ፡ እቲ ናብ ብምሉእ ዓለም ወንጌል ክርስቶስ ከሰፍሖ ዝገበረ ምውራድ መንፈስ ቅዱስ) ተኻፊልቲ ዝነበሩ፡ ካብቶም ካብ ሮሜ ዝመጹ ዓሌት ኣይሁድ ከይኮኑ ኣይተርፉን።

ዕላማ

ሃዋርያ ዳውሎስ ካብ ብዙሕ ጊዜያት ኣትሒዞ ንምርኣዮምን ወንጌል ኪሰበከሎምን መደብን ሓሳብን እኳ ነይርዎ ክነሱ (ግብ 19:21፣ ሮሜ 1:11, 15:24-28) ነቶም ብዛዕባኡ ግጉይ ሓበሬታ ዝበጽሖም ንምንጻር እቲ ቅኑዕ ወንጌል ዚምህር ዘሎን ዚኣምኑሉን ኪልእኽ ነበሮ።

ሕመረት ትምህርቱ ድማ “ጽድቂ ብእምነት ብጉይታ የሱስ ክርስቶስ፡ እምበር ብግብረ ኣይኮነን።” ዝብል እዩ።

ተገዲ ቃል “ጽድቕ ግና ብእምነት ይነብር”

ተገዲ ጥቕሲ “1:16-17, 3:21-25”

ረዥም መልእክት ሮግ

እነ መልእክት እዚህ አብ ክልተ ዓበይቲ ክፍልታት ክትምቀል ይከኣል። እተን ቀዳሞት ክልተ ክፋላት ብሓባር ምህር እምነት ክኾና ክለዋ(ምዕ.1-11) እታ ላልሰይ ቲ ክፋል ድማ ግብራውነት(ምዕ.12-16) እያ።

ቐዳማይ ክፋል፡ ምግላጽ ጽድቂ ኣምላኽ

1:1-8:39

I. መእተዊ

1:1-17

II. ኩነቴ፡ ኣድላይነት ጽድቂ ኣምላኽ

1:18-3:20

1. ኩነቴ እህዛብ

1:18-32

• ምኽንያት ሓጢአቶም

1:18-23

• ውጽኢት ሓጢአቶም

1:24-32

2. ኩነቴ ኣይሁድ

2:1-3:8

• ኣይሁድ ብሓቂ ከም እተፈርዱ

2:1-5

• ኣይሁድ ብፆሉ ከም እተፈርዱ

2:6-10

• ኣይሁድ ብዘይ ኣድልዎ ከም እተፈርዱ

2:11-16

• ኣይሁድ ንሕጊ ዘይምእዛም

2:17-29

• ኣይሁድ ንመልእክቲ ኣምላኽ ዘይምእማናም

3:1-8

3. መደምደምታ፡ ኩሎም ሓጢአም

3:9-20

III. ጽድቂ፡ ምግሃድ ጽድቂ ኣምላኽ

3:21-5:21

1. መግለጺ ጽድቂ

3:21-31

2. ኣብነት ጽድቂ

4:1-25

• ጽድቂ ኣብርሃም፡ ብዘይ ግብሪ

4:1-8

• ጽድቂ ኣብርሃም፡ ብዘይ ግዝረት

4:9-12

• ጽድቂ ኣብርሃም፡ ብዘይ ሕጊ

4:13-15

• ጽድቂ ኣብርሃም፡ ብእምነት

4:16-25

3. ረብሓ ጽድቂ

5:1-11

• ሰላም ምስ ኣምላኽ

5:1-2

• ኣጎስ ኣብ ጊዜ ፈተና

5:3-8

• ምድሓን ካብ ቁጥጥ ኣምላኽ

5:9-11

4. ምንጽጻር ጽድቅን ኩነቴን

5:12-21

IV. ቅድስና፡ ውጽኢት ጽድቂ ኣምላኽ

6:1-8:39

1. ቅድስናን ሓጢአትን

6:1-23

• ሞት ኣመንቲ ንሓጢአት

6:1-14

• ሕጊ ካብ ሓጢአት ሓራ ኣየውጽእን

6:15-2

2. ቅድስናን ሕግን

7:1-25

3. ቅንስናን መፈሰ ቅዱስን

8:1-39

• መንፈስ ካብ ኣይሊ ስጋ ሓራ የውጽእ

8:1-11

• መንፈስ ውልድነት የውህብ

8:12-17

• መንፈስ ናይ መጻኢ ክብሪ የውሕስ

8:18-30

• መንፈስ ዓወት የጨብጥ

8:31-39

ካልይ ክፋል፡ ፍጹምነት ጽድቂ ኣምላኽ

1:1-8:39

I. እስራኤል ሕሉፍ ታሪኻ፡ ሕርየት ኣምላኽ

9:1-29

1. ንሂ ጳውሎስ

9:1-5

2. ልኡላውነት ኣምላኽ

9:6-29

II. እስራኤል ህልው ታሪኻ፡ ምርሕራሕ ኣምላኽ

9:30-10:21

1. እስራኤል ንጽድቂ ብግብሪ ምድላያ

9:30-10:21

2. እስራኤል ንክርስቶስ ምንጻጋ

10:1-15

3. እስራኤል ንነብያት ምንጻጋ

10:16-21

III. እስራኤል መጻኢ ተስፋኡ፡ ምምላስ ብኣምላኽ

11:1-36

1. ምንጻግ እስራኤል ብኹሉ ኣይኮነን

11:1-10

2. ምንጻግ እስራኤል ናይ መወጻእታ ኣይኮነን

11:11-32

• ምኽንያት ምንጻግ እስራኤል

11:11-24

• ተስፋ ምምላስ እስራኤል

11:25-32

3. ምምላስ እስራኤል ናብ ኣምላኽ

11:33-36

ካልይ ክፋል፡ ግብራውነት ጽድቂ ኣምላኽ

1:1-8:39

I. ግብራውነት ጽድቂ ኣምላኽ ኣብ ግደ ክርስትያናት

12:1-16:27

1. ሓላፍነት ክርስትያን ብዛዕባ ኣምላኽ

12:1-2

2. ሓላፍነት ክርስትያን ብዛዕባ ሕብረተሰብ

12:3-21

3. ሓላፍነት ክርስትያን ብዛዕባ ሰልጣናት

13:1-7

4. ሓላፍነት ክርስትያን ብዛዕባ ብጻይካ

13:8-14

II. ግብራውነት ጽድቂ ኣምላኽ ኣብ ሓርነት ክርስትያናት

14:1-15:13

1. መምርሒ ሓርነት ክርስትያን

14:1-23

2. ምልምማድ ሓርነት ክርስትያን

15:1-13

III. መደምደምታ

15:14-16:27

1. ምኽንያት መጽሓፊኡ

15:14-21

2. መደብ ጉዕዞኡ

15:22-33

3. ምስጋናን ሰላምታን

16:1-27

1^ይቲ ን 2^ይቲ ን መልእኸቲ ጳውሎስ ናብ ሰብ ቁረንቶስ (መኣረምታን ምምጽራይ ሃዋርያት ጳውሎስን)

ጸሓፊ ሃዋርያ ጳውሎስ

ዝተጻሕፉሉ ጊዜን ቦታን

1^ይ ቁረንቶስ ብኢድ ቲቶስ ኣብ ሚያዝያ 57 ድልዪ ኣቢሉ ኣብ ኤፌሶን ኮይኑ ጽሓፉ። 2^ይ ቁረንቶስ ድማ ንእብ ተመሳሳሊ ጊዜ ካብ ተመሳሳሊ ቦታ ከም ዝጽሓፉ ይንገር። ብኢድ ቲቶስ ድማ ለኣኻ። (2ቁረ 8:6,7)

ኣንብቡዑ

እዞን ምልእኸትታት እዚኣተን ነታ ኣብ ቁረንቶስ ዝነበረት ማሕበር እየን ተጻሒፈን። እዛ ማሕበር ከመይ ኢላ ከም ዝፎመት ኣብ (ግብ 18:1-18) ተመዝጊቡ ንረኸቦ። ጳውሎስ ናብ ከተማ ቁረንቶስ ኪመጽእ እንክሎ፡ ባህርያት እታ ከተማ ተረጲእዎ ካብ ኣቲንስ ተበጊሱ በጽሓ። እዚ ከኣ ኣብ ካልኣይ ሚስዮናዊ ጉዕዞኡ ተፈጸመ።

እኪላስን ጳርስኪላን፡ ኣይሁዳውያን ክርስትያናት ክኾኑ እንክለዉ፡ ብምኽንያት ክርስትያኒም ብንጉስ ቅላውዴዎስ ካብ ሮሜ ተሰዲዶም ናብ ቁረንቶስ ዝመጹ እዮም። ቤቶም ድማ ንጳውሎስ መዕረፊ ኮነሉ።

ጳውሎስ ብመጀመርታ፡ ኣብ ኣባይቲ ጸሎት ኣይሁድ ወንጌል ምስ ሰበኸ፡ ብድሕሪ እቲ ግሉጽ ብስራት ናይ ጐይታና የሱስ ካብኣቶም ተሰጉጉ ናብ ኣህዛብ ኣበለ። ን18 ኣዋርሕ ኣብታ ከተማ ድሕሪ ምጽንሑ ኣይሁድ ካብታ ከተማ ኪሰጉዎ ወሰኑ። ናብ ጋልዮስ ምስሌጅ ብክሲ ድሕሪ ምቕራብም ጋልዮስ ንጳውሎስ ናጻ ለጃቕ ንኣይሁድ ካብቲ መጋባእያ ሰጎጎም። ጳውሎስ ድሕሪ ናይ ገለ እዋናት ትምህርቲ፡ ናብታ ዋና መዋፈሪ ናይ ሚስዮናዊ ጉዕዞታቱ ንኪምለስ ተበገሰ። ኣጵሎስ ኣብ ክንዲ ጳውሎስ ኮይኑ ንማሕበር ቁረንቶስ የበራትዓ ከም ዝነበረ ንፈልጥ። (ግብ 18:24-28,19:1)

ከተማ ቁረንቶስ

አብይ ጳውሎስ ዝነበረሉ ዝነበረ ጊዜያት፡ ከተማ ቁረንቶስ ብግምት 250,000 ና ጸ ዝኾነ ሰባትን 400,000 ባሮትን ይቐመጡላ ከም ዝነበሩ ይዝንተወላ። አብ ጊዜ መንግስቲ ሮሜ እታ ብብዝሒ ህዝባ ንከተማ ሮሜ ስዒባ እትሰራራ ዓባይ ከተማ ነበረት።

ብ46 ቅ.ል.ክ ንጉስ ጁሌስ ቄሳር ናብቲ ቅድሚ 146 ቅ.ል.ክ ዝነበረቶ ዝና ን ክትምለስ አብቅዓ። ከተማ ቁረንቶስ ክሳድመሬት አብ ልዕሊ ምዃና እቲ መርከበ ኛታትን፡ ነጋዶን ከምኡውን በጻሕትን አብ ጐኒ ሓዲግኩ ትሕዝቶ ህዝባ ጽርአውያ ን (ግሪካውያን)፡ አይሁዳውያን ኢጣልያንን፡ ዝተሓዋወሱ ህዝብታትን፡ ከም ዝነበር ዋ ይፍለጥ።

1) ንግዳ

ክሳድመሬት ብምዃና ብዙሓት ነጋዶን ባሕረኛታትን፡ ዠሸትን፡ መላገሲእም ስለ ዝ ነበረት፡ ካብ ሃገረ ጣልያንን እስጳኛን፡ ናብ ንእሽቶ እስያን፡ ግብጽን፡ ርሒቕ ምብራ ቅን፡ ንብረት ንኪጓዓዝ ዋና ምውፋር ነበረት።

2) ባህላ

ከም ከተማ አቱንስ ናይ ዩኒቨርሲቲ ከተማ እኳ እንተ ዘይኮነት ግሪካዊ ባህሊ ግና አ ይተፈልያን። አብ ግሪካዊ ፍልስፍና ብዙሓት ካብ ህዝባ ይግደሱ ነበሩ።

3) ሃይማኖታ

ከተማ ቁረንቶስ፡ እንተ ወሓደ 12 መቐድስ ነበራሉ። ካብኣተን ሓንቲ መቐደስ ንአ ፍሮዳት፡ አንስተይቲ አምላኽ ፍቕሪ፡ ዝተወፈየት ነበረት። እቶም ሰገድቲ ቅዱስ ዝ ሙት ብዚብል ሃይማኖታዊ ሽፋን፡ ዝሙት የዘውትሩ ነበሩ። ብዘይካ እቲ ቤት ጸሎ ት አይሁድ ተባሂሉም ዚጽውዑ፡ “አምላኽ ምፍዋስ” ተባሂሉ ዚጽዋዕ አሸለጊዮስ ንእ ፖሎ ዚበሃሉ መቐድስ ፍሉጣት ነይሮም እዮም።

4) ኢኮኖሚካዊ ተግባራታ

ከም ኩለን ዓበይቲ ናይ ንግዲ ከተማታት፡ ቁረንቶስ ቅሉዕ ዝኾነ ኢኮኖሚካዊ ተግባ ራ ተካይድ ከተማ ነበረት። መቐደስ አፍሮዳት፡ ብስም ሃይማኖት፡ ቅሉዕ ቅዱስ ዝ ሙት፡ ተባሂሉ ዚካየድ ተግባራት የስተናግድ ነበረ። እታ መቐደስ አብ ሓደ ጊዜ፡ ሓደ ሽሕ (1000) ዝአኽሉ ቅዱስ ዝሙት እናተባህለ ዚካየድ ሰገደት ተስተናግድ ነ በረት። እዚ ከምዚ ዝበለ ግኑኑ ዘይኮኖሚካዊ ዘነታት ቁረንቶስ፡ ብቋንቋ ጽርኢ (to Corinthianize) ዚብል ቃል ግሲ ትርጉሙ፡ ኢኮኖሚካዊ መውሰድ ምዝውታር ዚብል ነ በረ። በዚ ምክንያት እዚ ከእ ማሕበር ቁረንቶስ ኣዚዩ ብዙሕ ግድላት ክትሓልፍ ዘ ገርም አይነበረን።

ዕላማ

ጳውሎስ ቅድሚ እዚኡን ክልተ መልእክቲ፡ ገለ ሕማቕ ወረ ዘነታት ማሕበር ቁ ረንቶስ ምስ ሰምዐ ንመኣረምታ ኢሉ፡ ካልእ ፈላጊት ደብዳቤኡ ካብ ኤፌሶን ኮይኑ ከም ዝጸሓፈን፡ ክንርዳእ ንኸእል። (1ቄረ 5:9) ቀጹሉ ግና ካልኣትን ካብታ ማሕበር

ብእተላእኮ ደብዳቤን፡ ግድል እታ ማሕበር ኪርዳእ ምስ ከኣለ (1ቄረ 7:1) ንምምላሽ ም ቀዳመይቲ ቁረንቶስ ተጻሕፈት። ቀንዲ ዘተኮረሉም ነገራት ድማ ጸብለልትነት ክ ርስቶስ አብ ልዕሊ ዮሉ፡ አብ ሞራላዊ፡ ማሕበራዊ ናብራ፡ አብ ማሕበር ዝተኸሰቱ ስ ርዓተ-አልቦ ዞነታት፡ መኣረምታን እቲ ቅኑዕ ምህሮ እምነትን፡ ትንሳኤን ነበሩ።

ካልኣይቲ ቁረንቶስ ከኣ፡ ቲቶስ ብዛዕባ እታ ቀዳመይቲ መልእክቲ ስለ ዝሰለጠ ቶ፡ ደሃይ ሓዙ ድሕሪ ምምላሱ፡ ገለ መራሕቲ አብ ቁረንቶስ ግና ብዛዕባ ሃዋርያንቲ ንኸልኡት አብ ሕቶ ስለ ዘእተወ፡ ሃዋርያ የሱስ ክርስቶስ ምዃኑ ብዛዕባ ገዛእ ርእሱ ንምምጽራይ ዘንቀሎ ጽሑፍ እዩ።

ቀንዲ ቃል፡

- 1^ያ ቁረንቶስ “መኣረምታ/መግናሕቲ”
- 2^ያ ቁረንቶስ “ምምጽራይ ሃዋርያንት ጳውሎስ”

ቀንዲ ጥቕሲ፡

- 1^ያ ቁረንቶስ “6:19-20, 10:12-13”
- 2^ያ ቁረንቶስ “4:5-6, 5:17:19”

ረጂቅ 1^ሔመልእክቲ ቁረንቶስ፡

I. መእተዊ	1:1-9
II. ምፍልላይ አብ ማሕበር	1:10-4:21
• ጭብጢ እቲ ፍልልይ	1:10-17
• መበቀል እቲ ፍልልይ	1:17-4:13
- ግጉይ አመለካኸታ አብ ክርስትያናዊ መልእክቲ	1:18-3:41
- ግጉይ አመለካኸታ አብ ክርስትያናዊ አገልግሎት	3:5-4:5
- ግጉይ አመለካኸታ አብ ክርስትያን	4:6-13
• እቲ ፍልልይ ከብቅዕ ዝተዋህበ ማዕዳ	4:14-21
III. ሞራላውን ስነ-ምግባራውን ስርዓተ-አልቦ	
አብ ህይወት እታ ማሕበር	ምዕ.5-6
• ሸለልትነት አብ ስነ-ስርዓት እታ ማሕበር	ምዕ. 5
• ምክላስ አብ ቅድሚቶም ዘይክርስትያናት ፈረድቲ	6:1-11
• ኢኮኖሚካዊ መውሰድ	6:12-20
IV. ብዛዕባ መርዓ ዝተዋህበ መምርሒ	ምዕ. 7
• ሓፈሻዊ ሓቅታት	7:1-7
• ግድላት ናይ ዝተመርዓዉ	7:8-24
• ግድላት ናይ ዘይተመርዓው	7:25-40
V. ብዛዕባ አብ ሕቶ ዘእቲ ተግባራት ዝተዋህበ መምርሒ	8:1-11:1
• ብዛዕባ ንግእታት ዝተሰውኡ ብልዒ	ምዕ. 8
• ብዛዕባ ሃዋርያንቲ ምምጽራይ	ምዕ. 9

• መጠንቀቂታ ካብ ዛንታ እስራኤል	10:1-22
• ዝተተግበሩ መትከላት (መስረታዊ ሕግታት)	10:23-11:1
VI. ንናይ ሓባር አምልኾ ዝተዋህበ መምርሒ	11:2-14:40
• ብዛዕባ ጸጉሪ ኣብ አምልኾ	11:2-16
• ብዛዕባ ድራር ጉይታ	11:17-34
• ብዛዕባ መንፈሳዊ ውህበታት	፱፻.12-14
- መፈተኒ እቲ ውህበታት	12:1-3
- ሓድነት እቲ ውህበታት	12:4-11
- ፍልልይ እቲ ውህበታት	12:12-31፱
- አድላይነት ብፍቕሪ ዝተግበር ውህበታት	12:31A-13:13
- ጸብለልታነት ትንቢት ኣብ ልዕሊ ቋንቋታት	14:1-25
- ሓፈሻዊ ሕጊ ኣብ ናይ ሓባር አምልኾ	14:26-40
VII. ብዛዕባ ትንሳኤ ዝተዋህበ መምርሒ	፱፻. 15
• ርጉጽነት ትንሳኤ	15:1-34
• ኣብ ግምት ዝኣተዉ ርጉጽ ነገራት	15:35-57
• ምሕጽንታ	15:58
VIII. መደምደምታ ተግባራውን ሰብአውን ነገራት	፱፻. 16

ረጅቅ 2^ዓ-መልእኹቲ ቈረንቶስ

ካልኣይቲ መልእኹቲ ጳውሎስ ናብ ሰብ ቈረንቶስ ከም ቀዳመይቲ ቈረንቶስ ሰሩ ዕ ትምህርቲ ኣቃራርባ ዘይብላ ኮይና ንክትመቓቅላ ምችእቲ አይኮነትን።

I. ሰላምታ	1:1,2
II. መግለጺ ውልቃዊ ጠባይቱ	1:3-2:13
III. ምክልኻል ኣገልግሎቱ	2:14-7:14
• ባህርያት እቲ ኣገልግሎት	2:14-3:18
• ሓትነት እቲ ኣገልግሎት	4:1-6
• ዕቃብ እቲ ኣገልግሎት	4:7-15
• ትጽቢት እቲ ኣገልግሎት	4:16-5:10
• ደገፍ ወይ ምትብባዕ እቲ ኣገልግሎት	5:11-19
• ኣብነት (መርኣያ) እቲ ኣገልግሎት	5:20-6:10
• ጽውዓ ወይ ምሕጽንታ እቲ ኣገልግሎት	6:11-7:14
IV. ርእይቶ ኣብ ኣሳልጦ እታ መልእኹቲ	7:15-16
V. ናይ ምሃብ ጸጋ	8:1-9:15
VI. ውልቃዊ ምክልኻል (ምምጽራይ)	10:1-12:13
VII. ምድላው ንምብጻሕ	12:14-13:10
VIII. መደምደምታ	13:11-14

መልእኹቲ ጳውሎስ ናብ ሰብ ገላትያ (ንክርስቲያናዊ ሓርነት ምክልኻል)

ጸሓፊ፡ መኸፈቲ ጥቕሲ፡ ጳውሎስ ምዃኑ እዩ ዘነጽር።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

ጳውሎስ ንምገሕበራት ገላትያ ካብ 45-48 ዓ.ም. ኣብ ዘሎ ጊዜ እዩ መስሪትዎን። ኣብ ካልኣይ ሚስዮናዊ ጉዕዝኡ ኣብ 50 ዓ.ም. ኣቢሉ (ግብ 16:1-6) ከኣ በጽሖን። ኣብ ሳልሳይ ሚስዮናዊ ጉዕዝኡውን ብ54 ድ.ል.ክ ኣቢሉ ብእኣን ሓሰፈ።

ከም ባህሊ ቅቡል ዝውሰድ፡ ብ57 ዓ.ም. ካብ ኤፌሶን ወይ ካብ መቆዶንያ ዝተጻሕፈት ከይኮነት አይትተርፍን እያ። ገለውን ምናልባት ካብ ቈረንቶስ ዝተጻሕፈት ክትከውን ይከኣልዩ ዝብሉውን ኣለዉ። እንተ ድኣ ደቡባዊ ገላትያ ክልሱ-ሓሳብ ወሲድና ግና ኣብ 49 ዓ.ም. ኣቢላ ከም እተጻሕፈት ይንገረላ። መብዛሕትኦም ደቡባዊ ገላትያ ክልሱ-ሓሳብ ስለ ዝወሰዱ ብ49 ዓ.ም. ኮይኑ ኣብ ቦታ ግና እቲ ርእይቶ ሓደ እዩ። (ብዛዕባ እዞም ክልተ ክልሱ-ሓሳባት ኣብ ዝሰዕብ “ሃገር ገለትያ” ዝብል ኣርእሱቲ ተመልከት።)

ኣንባብታ

ኣንባብቲ ናይዛ መልእኹቲ እዚኣ ከምቲ ድጋጊሙ ኣብ መልእኹቲ ጠቐሰዎ ዘሎ እታ ኣብ ገላትያ ዝነበረት ማሕበር እያ።

ሃገር ገላትያ

“ገላትያ” ዚብል ቃል ኣብ ካልኣይ ሚስዮናዊ ጉዕዝ ሃዋርያ ጳውሎስ ኢና እንሰምዮ። ብዛዕባ ሃገር ገላትያ፡ ብጽጉር ኣበዮናይ ዞባ ምዃኑ ዝፍለጥ የልቦን። ብዛዕባዚ ክልተ ክልሱ-ሓሳብ (Theory) ይወሃብ።

ሰሜናዊ ገላትያ ክልሱ-ሓሳብ፡ ኣብ ማእከላይ ንእሽቶ እስያ ዝነበሩ ተቐማጦ ከመልክት እንክሎ፡

ደቡባዊ ገላትያ ክልሉ-ሐሳብ፡ ግና ነቴን ሃዋርያ ጳውሎስን በርናባሰን አብ ቀዳማ ደ ሚስጥናዊ ጉዕዞአም ዝዞርዎ ዞባ እኒ ኢቆንዩም፡ ልስጥራ፡ ደርቦ ምናልባትውን ኣ ንጸክያ ናይ ጲሲድያን ፍርግያን (ግብ 13,14) ዘጠቓለለ ዚብል ርእይቶ እዩ። መብዛ ሕትእምውን ኣብዛ ዳሕረወይቲ ርእይቶ ይጸቕጡ።

ፅላግ፡

ሃዋርያ ጳውሎስ ኣብ ገላትያ ኣዝዩ ዓቢይ ኣሳልጦ እዩ ረኺቡ። መብዛሕትእም ኣመንቲ ካብ ወገን ኣህዛብ ዝኾኑ ነበሩ። ሃዋርያ ጳውሎስ ካብቲ ዕዮ ግልል ምስ በ ለ ግና ካብ ወገን ኣይሁድ ዝኾኑ መምህራን መጻእም ነቶም ካብ ወገን ኣህዛብ ዝኾ ኑ ክርስትያናት እንተድኣ ሕጊ መሰ ዘይሓልዮም፡ ክርስትያናት ኪኾኑ ከም ዘይኸእ ሉ መሃሩ እዋ፡ ሰብ ገላትያ ኸእ ከምቲ ካብ ጳውሎስ ንክርስቶስ ብምሉእ ልቦም ዝ ተቐበልዎ ከምኡ ኸእ ነዚ ሓድሽ ትምህርቲ ኣይሁድ ብኡ መጠን ተቐበልዎ። ግዝ ረት ኪወሰዱ ከእ ተገደዱ። ግዝረት ሓደ ዓቢይ ክፍሊ ናይ ትምህርቲ ኣይሁድ እዩ እንተኾነ ኣብ ወንጌል ንምድሓን ግና፡ ገለ ግደ ከም ዘይብሉ ንምንጻር እቲ ጸሓፊይ ነዛ መልእኹቲ እዚእ ጸሓፊ።

ስለዚ ድማ ኣብ ገላትያ እንረኽቦ ስነ-ሞገሱት፡ ሰብ ብግብሪ ሕጊ ዘይኮነሱ፡ ብእ ምነት ብክርስቶስ የሱስ እዩ ዝጸድቕ። ድህሰሳ መሰረታዊ መልእኹቲ ገላትያ መንቀ ሊ ንዳግመ ምቋም ወይ ጽገና (Reformation) ወሳኒት ስለ ዝነበረት "መጽሐፍ ሉተ ር" ተባሂላ ትሰመ።

ቀንዲ ታላ፡ "ሓርነት ካብ ሕጊ"

ቀንዲ ጥቕሲ፡ "2:20-21, 5:1"

ረዊት መልእኹቲ ገላትያ

ሃዋርያ ጳውሎስ ንምክልኻል ወንጌል በዘን ዚስዕባ ሰለስተ ስነ-ሞገሱት ንመልእ ኹቲ ይጽሕፍ።

• ገላትያ 1-2	ዛንታዊ
• ገላትያ 3-4	ስነ-መለኮታዊ
• ገላትያ 5-6	ግብራዊ

- I. ኣምላኽ ንጳውሎስ ወንጌሉ ይህቦ 1:1-12
 1. ሃዋርያነት ጳውሎስን ወንጌልን 1:1-12
 - ሃዋርያነታዊ ሰላምታ 1:1-5
 - ሓንቲ ሓቀኛ ወንጌል 1:6-9
 - እቲ ካብ ሰብ ዘይኮነሱ ካብ ኣምላኽ ዝኾኑ ወንጌል 1:10-12
 2. ምልዋጥ ጳውሎስን ተልእኹን 1:13-24
 - ንወንጌል ዝነበሮ ተጻይነት 1:13-14
 - ራእይን መሪሕነትን ካብ ኣምላኽ 1:15-24
- II. ሃዋርያት፡ ወንጌል ናይ ጳውሎስ ይፈልጥሉ 2:1-21
 1. ምኽሪ ምስ ምርኡያት እታ ማሕበር 2:1-5
 - ናብ ዩሩሳሌም ምብጻሕ 2:1-2
 - መፈተኒ ናይ ኣህዛብ ክርስትያናት 2:3-5
 2. ፅላዊ ተፈላጥነት ይወሃቦ 2:6-10
 - ተፈላጥነት ናይ ጳውሎስ ወንጌል 2:6-8
 - ተፈላጥነት ናይ ጳውሎስ ሃዋርያነት 2:8-10
 3. ጳጥሮስ ብናይ ጳውሎስ ወንጌል ይእረም 2:11-21
 - ጌጋ ጳጥሮስን ተግሳጽ ጳውሎስን 2:11-14
 - ጽድቂ ብእምነት ብዘይ ሕጊ 2:15-18
 - ንሕጊ መማት፡ ንክርስቶስ ምንባር 2:19-21
- III. ቅዱስ ጽሑፍ፡ ወንጌል ናይ እምነት ይምህር 3:1-29
 1. ሰብ ገላትያ ናይ እምነት ወንጌል ይቕበሉ 3:1-5
 2. ንኣብርሃም ዝተዋህበ ናይ እምነት ወንጌል 3:6-9
 3. ርክብ ወንጌልን ሕግን 3:10-25
 - ድሕነት፡ ካብ መርገም ሕጊ 3:10-14
 - ብተስፋ እምበር ብሕጊ ኣይድምሰስን 3:15-18
 - ሕጊ፡ ናብ ክርስቶስ ኪመርሓና ተዋህበና 3:19-25
 - ብእምነት ደቂ ኣምላኽ ምጺን 3:26-29
- IV. ወንጌል፡ ባሮት ዘይኮነ ውሉዳት የፍሪ 4:1-31
 1. ካብ ባርነት ናብ ውልድነት 4:1-5
 2. ሃይማኖታዊ ስርዓታትን መንፈሳዊ ተመክሮን 4:6-11
 3. ዛንታ ናብ ባርነት ምምላስ 4:12-20

4. ባርነትዶ፡ ሓርነት፤ አይፋል ክልቲኡ

4:21-31

V. ወንጌል ንፈተነ ህይወት ይቸውም (ደው ይብል)

5:1-6:18

1. ውጽኢት እምነትን ግብርን

5:1-26

• ዕቤት ናይ እምነት

5:1-6

• ዕቤት ብግብሪ ሕጊ ይሰናኸል

5:7-12

• ሕጊ ብፍቕሪ ይፍጽሞ

5:13-15

• ውግእ ስጋን መንፈስን

5:16-18

• ውድቀት ሰብአዊ ጸዕሪ

5:19-21

• ዕጢት ህይወት ብመንፈስ

5:22-26

2. ወንጌል አብ መዓልታዊ ናብራና ይትግበር

6:1-18

• መሪሕነት ንውልቃውያን ሕብረት

6:1-6

• ውሳኔ አብ ውጽኢት ርእይቶታት

6:7-10

• መደምደምታ ሓድሽ ህይወት ብክርስቶስ

6:11-18

መልእኹቲ ጳውሎስ ናብ ሰብ ኤፌሶን (መልእኹቲ ማሕበር)

ጸሓፊ ሃዋርያ ጳውሎስ

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

እዛ መልእኹቲ እዚአ ካብተን ሃዋርያ ጳውሎስ አብ ቤት ማእሰርቲ አብ ሮሜ አ ብታ ንክልተ ዓመት ገዛ ተኻርዩ ተአሲፋዒ ዝነበረ ከተማ (ማብ 28:16-31)) ኮይኑ ዝ ጸሓፊን መልእኹትታት ሓንቲ እያ። “መልእኹትታት ቤት ማእሰርቲ” ተባሂለን ዚሰ መያ ኤፌሶን፡ ፊልጲ፡ ቂሎሴን ፊልሞንን እየን።

ብርግጽ ከም እኒ 2^{ይተ} ጢሞቴዎስ አብ ካልኣይ ማእሰርቲ ሃዋርያ ጳውሎስ፡ አብ ሮሜ ከሎ ዝተጻሕፈት መልእኹቲ እኳ እንተሓ፡ ጉጅልኣ ምስ መልእኹትታት ጉሰነት ስለ እንጽውዓ ነዘን አብ ላዕሊ ዘለዎ መልእኹትታት ጥራይ፡ መልእኹትታት ቤት ማእ ሰርቲ ኢልና ንድምድሞ። አብ ኩለን ዝጠቐስናየን መልእኹትታት ብዛዕባ ማእሰርቲ ይዛረብ። (ኤፌ 3:1፣ 4:1፣ 6:20 ፊል 1:12,13 ቂሎ 1:24 ፊልሞን 1)

ብ62 ዓ.ም. አቢሉ እዩ ድማ ጽሑፍዎ። ኤጳፍሮዲጦስ ካብ ፊልጲ፡ ንቲቶስ ካብ ኤፌሶን፡ ኤጳፍራስ ካብ ቂሎሴ፡ ከምኡውን ዮሃንስ ማርቆስ፡ ሉቃስ፡ ጢሞቴዎስን ም ስኡ ምንባርም አብ ቂሎሴን ፊልሞንን ተጠቐሶም ምርካቦም “መልእኹትታት ቤት ማእሰርቲ” አብ ሓደ ጊዜ ከም እተጻሕፉ ዘመልከት እዩ።

አንብብታ

እዛ መልእኹቲ እዚአ ከምቲ አብ ላዕሊ ተጠቐሱ ዘሎ ናብታ አብ ኤፌሶን ዝነበረት ማሕበር እዩ። አብተን በኹሪ ጽሑፋት (ኤፌ 1:1) ተጠቐሳ ዘይምርካባን ብተወሳኺ ውን ንውልቃውያን ተቐማጦ ኤፌሶን ሰላምታ ብዘይ ምህላዎን እዛ መልእኹቲ እዚ አ ዘዋሪት መልእኹቲ ከም ዝነበረት ክትድምድም ይገብረካ።

ከተማ ኤፌሶን

ከተማ ኤፌሶን ከም ቄረንቶስ ደድሕሪ እታ ኣብ ዘበነን ውርይቲ ዝነበረት ከተማ ሮሜ እትሰራራ ዓባይ ከተማ ነበረት። መብዛሕትኦም ተቐማጦኣ ካብ ባዕዳውያን ኣቴንስ ነበሩ።

ከተማ ኤፌሶን ማእከል ንግድን ፖለቲካን ሃይማኖትን ከም ዝነበረት ዝንገረላ ኣብ ልዕሊ ምዃና፡ በተን ክልተ ዓበይቲ ዝና ዘለወን ህንጻታት ኣዝያ ፍልጥቲ ይገብራ።

- መቅደስ ድያና ካብተን ሾብዓተ ናይቲ ዘበነ እቲ ዘደንቃ ናይ ዓለም ነገራት ሓንቲ ነበረት። ብ324 ጫማ ንውሓትን ብ164 ጫማ ጉንን፡ ብእምነ በረድ ዝተሃንጸት ኮይና፡ ንኪትህጽ ዝወስደላ ጊዜ 220 ዓመታት እዩ።
- እምፊትያትር ካልኣይ ፍሉጥ ዓብዪ ህንጻ ከተማ ኤፌሶን 750,000 ተመልከቲ ዘቐምጥ ነበረ። (ግብ 19:24-41፤ 1ቈረ 9:24-25፤ 15:32)

ምጽዮ ማሕበር ኤፌሶን

ሃዋርያ ጳውሎስ ኣብ ካልኣይ ሚስቶናዊ ጉዕዞኡ ንከተማ ኤፌሶን በጽሐ። ኣብ ኡሽኣ ንኣኪላስን ጽሪስኪላን ሓዲግዎም ከደ (ግብ 18:18-21)

ሃዋርያ ጳውሎስ ኣብ ሳልሳይ ሚስቶናዊ ጉዕዞኡ (ግብ 20:31) ፅላዊ ምብጻሕ ድሕሪ ምግባሩ፡ ንሰለስተ ዓመት ማእከል ኣገልግሎቱ ኣብኡ ብምግባር ዝነውሐ ጊዜ ጸንሐ። ኣብ (ግብ 19:1-41፤ 20:1,16-38) ተመልከት። ብተወሳኺ ካብተን ሾብዓተ ማሕበራት ራእይ ዮሃንስ ከኣ እያ (ራእ 2:1-7)

ፅላግ

ቀንዲ ትሕዝቶ እዛ መልእኹቲ ኣመንቲ ነቲ ተጽዊዖምሉ ዘለዉ ሰማያዊ ጽውዓ ክነብርዎ ዝሕብር ኮይኑ(4:1)፡ ንፍሉይ ጌጋታት ንምሕባር ዘይኮነሱ፡ ኣመንቲ ከመይ ኢሎም ናብ ብጽሕና ክርስቶስ ከምዝበጽሑን ክበጽሑ ከምዘለዎምን ንምሕባር እዩ።

ብተወሳኺ ትሕዝቶ እታ መልእኹቲ “ሓድነት ብክርስቶስ” እዩ።

- ሓድነት እታ ማሕበር ብክርስቶስ።
- ሓድነት ኣይሁድን ኣህዛብን ብእኡ።
- ሓድነት ውልቃውያን ክፍልታት ብሓንቲ ኣካል ክርስቶስ ዝኾነት ማሕበሩ። እዚ ሽኣ ሕብረት ብመንፈስ እዩ።

እዛ መልእኹቲ እዚኣ ካብቲ ብዕምቂት ኪፈልጥዎ ዚግባእ፡ ብዛዕባ እታ ኣካል ክርስቶስ- ማሕበሩ፡ ካብኡ ሓሊፉ ካልእ ምሽንያት መጽሓፊ ኪኸውን ዚኸእል የልቦን።

ተንዲ ቃል፡ “ምህናጽ” ኣካል ክርስቶስ

ተንዲ ጥቕሲ (2:8-10, 4:1-3)

ረጃቕ መልእኹቲ ኤፌሶን

I. ሰላምታ	1:1-2
II. መንፈሳዊ በረኸት እታ ማሕበር	1:3-14
III. ጸሎት ንመንፈሳዊ ዕቤት እታ ማሕበር	1:15-23
IV. ሓድነት እታ ማሕበር ብክርስቶስ	2:1-3:21
1. ጽውዓ ኣህዛብ	2:1-10
2. ሓድነት ኣይሁድን ኣህዛብን	2:11-22
3. ምስጢር ኣድማሳዊ ጽውዓ፡ ንጳውሎስ ተገልጸ።	3:1-21
V. ሓድነት ሓድሽ ህይወት እታ ማሕበር ብክርስቶስ	4:1-6:17
1. ምዕዶ፡ ብቑዓት ንሓድሽ ህይወት ኪኾኑ	4:1-24
2. ምዕዶ ዓወት ኣብ ልዕሊ ሓጢአት ንምርካብ	4:25-5:21
3. ማሕበራዊ ግዴታታት	5:22-6:9
• ኣብ መንጎ ሰብኣይን ሰበይትን	
• ኣብ መንጎ ውሉድን ወላድን	
• ኣብ መንጎ ባርያን ጉይታን	
4) ውግእ ምስ ሓይልታት ጸልማት	6:10-17
VI. መደምደምታ	6:18-24
1. ውልቃዊ ነገራት	6:18-22
2. ባርኾትን ስንብታን	6:23-24

መልእኸት ጳውሎስ ናብ ሰብ ፊልጲ (መልእኸት ሓጉስ)

ጸሓፊ፡ ሃዋርያ ጳውሎስ

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን፡ እዛ ደብዳቤ እዚኣ ከምቲ ኣብ መልእኸት ሃዋርያ ጳውሎስ ናብ ሰብ ኤፌሶን ተጠቒሱ ዘሎ ብ62 ዓ.ም ኣቢሉ ካብ ሮሜ፡ ኣብ ቀዳማይ ማእሰርቱ እያ ተጻሒፋ። (ግብ 28:30-31፣ ፊል 1:7-13፣ 4:22)

ኣገባብታ ተቐበልቲ መልእኸቲ ከምቲ ተጠቒሱ ዘሎ ሰብ ፊልጲ እዮም።

ከተማ ፊልጲ

ፊልጲ ካብ ኣህጉር ኤውሮጳ እታ ቀዳመይቲ ብ52 ዓ.ም ብሃዋርያ ጳውሎስ ወን ጌል ዝሰምዐት ከተማ እያ። ኣብ መበል 16 ምዕራፍ ግብሪ ሃዋርያት፡ ብዛዕባ እታ ማ ሕበር ከመይ ከም እተመስረተት ብሰፊሖ ሰፊሩ ኣሎ። ወንጌል ከትሰምዕ ቀንዲ ም ኸንያት ዝኾነ፡ ቀጥታዊ ጽውዓ መንፈስ ቅዱስ ነበረ። ግብ 16:6-12። ቀዳሞት ሰማዕቲ እቲ ቻል ኣይሁድ ነበሩ። ነቲ ቻል ምስ ነጻግሞ ግና ኣብ ኣህዛብ ተነግረ። ናይዚ ዕዮ እዚ ዓጀብቲ ሃዋርያ ጳውሎስ፡ ሉቃስ፡ ጢሞቴዎስ፡ ከምኡውን ሲላስ ነበሩ። ልድያ ሸያጢት ሃሪን፡ እቲ ሓላው እሱራትን፡ ቀዳሞት ኣመንቲ እታ ማሕበር ነበሩ።

ዕላማ

ጳውሎስ ስለቲ ዝሰደድሉ ህያባት ንምምስጋን ቀዳማይ ዕላማኡ እኳ እንተኾነ (1:5, 4:10-19) ብተወሳኺ ካልእ ኪሕብሮም ኪብሎ ዝደለዩ ንምጥቃስ፡

- ብዛዕባ ኡነታቱ (1:12-26, 4:10-19)
- ንሰብ ፊልጲ ነቲ ዝመጸም ስደት ገጽ ንገጽ ኪገጥምዎን፡ ኡሉ ከም ሓጉስ ኪቆጽርዎን (1:27-30, 4:14)
- ማዕዳ ብዛዕባ ትሕትናን ሓድነትን (2:1-11, 4:2-5)

- ጢሞቴዎስን ኤጳፍሮዲጦስን፤ ናብታ ማሕበር አብ ክንድኡ ከም ዚሰዶም (2:19-30)
- መጠንቀቕታ ካብ ሓሶት ትምህርቲ ኣይሁድነትን (ምዕ.3)

ቀንዲ ቃል፡ “ብክርስቶስ ምንባር”

ቀንዲ ጥቕሲ፡ (1:21, 4:12)

መግለጺ፡

ህርያት ናይዛ መልእኹ፡

1. ኣብ ትሕዝቶኣ ካብ ብሉይ ኪዳን ኣይጠቅስን።
2. ኣብ ምስዮናዊ ዕዮ ናይ ምስጋና ደብዳቤን፤ ዕቤት እቲ ዕዮን ጸብጻቡን።
3. ኣብ ክርስትና ህይወት ከነተኩረሎም ዚግብእም ነገራት።
 - ርእሰኻ ምትሓት (2:1-4)
 - ናብቲ ዓለቢ ዓወት ኪጉዩ (3:13-14)
 - ዘይምጭናቕ (4:6)
 - ንኹሉ ክትገብረሉ እትኸእል ዓቕሚ ምርካብ (4:13)
4. ናይ ሓገብ መልእኹቲ ሓድሽ ኪዳን። ሓገብ እትብል ቃል ብበበይኑ መልክ ዓ ን16 ጊዜ ተጠቒሳ ትርከብ።
5. ቀንዲ ምህሮ እምነት-ንክርስቶስ ምጥላልን ምስ ክርስቶስ ምሕባርን።

ረጅት መልእኹ፡ ጳውሎስ ናብ ሰብ ፈሊጺ

I. ሰላምታ	1:1-2
II. ምስጋናን ጸሎትን ንሰብ ፈሊጺ	1:3-11
III. ውልቃዊ ኩነታት ጳውሎስ	1:12-26
IV. ምሕጽንታ	1:27-2:18
1. ብቐዕ ህይወት ንወንጌል ምንባር	1:27-30
2. ኣብነት ክርስቶስ ምስዓብ	2:1-18
V. መታዓይይቲ ጳውሎስ ኣብ ወንጌል	2:19-30
1. ጢሞቴዎስ	2:19-24
2. ኤጳፍሮዲጦስ	2:25-30
VI. መጠንቀቕታ	3:1-4:1
1. ካብ ትምህርቲ ኣይሁድነትን ሕጋውያንን	3:1-16
2. ካብ ኣምስሉ ሰባት	3:17-4:1
VII. ናይ መወዳእታ ማዕዳን ምስጋናን መደምደምታን	4:2-23
1. ማዕዳ ንዝተፈላለዩ ክፍልታት ህይወት ክርስትና	4:2-9
2. መደምደምታ ምስክርነትን ምስጋናን	4:10-20
3. ሰላምታን ባርኾትን	4:23

መልእኹ፡ ጳውሎስ ናብ ሰብ ቁሎሴ (መለኮትነት የሱስ)

ጸሓፊ፡ ሃዋርያ ጳውሎስ

ዝተጻሕፈተሉ ጊዜን ቦታን፡

መልእኹ፡ ቁሎሴ ኣብ ቀዳማይ ማእሰርቲ ሃዋርያ ጳውሎስ ኣብ ሮሜ ብ61-63 ዓ.ም. ዘሎ ጊዜ ምናልባትውን ብዙሓት ዚሰማምዑሉ ብ62 ዓ.ም. ካብ ከተማ ሮሜ ተጸሕፈት። እዛ መልእኹቲ እዚኣ ምስተን ሳልሳይ ጉጅላ ጽሑፋት ሃዋርያ ጳውሎስ ማለት ፊልሞን፤ ኤፌሶን፤ ፊልጲ ዝተጸሕፈት እያ።

ነዛ መልእኹቲ እዚኣ ዘብጽሓ ሰብ፡ ወዲ እታ ዓዲ እሙን ኣገልጋሊ ሃዋርያ ጳውሎስ ዝነበረ ጥኪቆስ እዩ። (ግብ 20:4)። መልእኹቲ ኤፌሶን ዘብጽሓ ሰብውን ንሱ ነበረ።

ኤጳፍራስ ነታ መልእኹቲ ስለምንታይ ባዕሉ ሒዝዋ ዘይምኽዱ ርጉጽ ዚፍለጥ ነገር የልቦን። ምናልባት ግና ካብቲ ኣብ ፊልሞን ጥቕሲ 23 ኢልዎ ዘሎ “ኤጳፍራስ መተእስርተይ” ብምባሉ ኤጳፍራስ ተኣሲሩ ኔይሩ ከይኮነ ኣይተርፍን።

ኣንባቢታ፡

ትቐበልቲ መልእኹቲ ከምቲ ተጠቒሱ ዘሎ ሰብ ቁሎሴ እዮም።

ከተማ ቁሎሴ፡

ቁሎሴ፡ ኣብ ሃገር ፍርግያ፡ ኣብ ንእሽቶ እስያ፡ ብወገን ደቡብ ፊለማ መንድር እትርከብ ከተማ እያ። እዛ ከተማ እዚኣ ኣብ መንን ከተማ ሎዶቅያን ሄራፖሊስን እያ ነይራ። ብዝኖላ ብዙሕ ፍልጥቲ ኣይነበረትን። ኣብ ጊዜ ጳውሎስ ተቐማጦ እዛ ከተማ እዚኣ ዝበዝሐ እኳ ካብ ኣህዛብ እንተነበሩ፡ ኣይሁድ ካብ ሃገሮም ናብዛ ከተማ እዚኣ ዚሰጉሩ ይመስሉ።

አብ ጊዜ እንጥዮዳስ ዓብዪ (223-187 ቅ.ል.ክ) ክልተ ሽሕ ዝኣኹሉ ኣይሁድ፡ ካብ መሰቓታምያ ምስ ሰድራኡም ናብዛ ቦታ እዚኣ ከም እተሰዱ ኣብ ዛገታ ይገገር።

ምጽኖ ማሕበር ቁሎሴ

ካብ ቁሎ 2፡1 ከም እንምልከቶ ኣብ ሎዶቅያን ኣብዛ ማሕበር እዚኣን ጳውሎስ ገጹ ከም ዘይረኣዩ ይመስሉ። ካብ 1፡6-7 ከም እንምልከቶውን ሰብ ቁሎሴ መጀመርታ ቃል ኣምላሽ ካብ ኤጳፍራስ ከም ዝሰምዑ ይመስሉ። ስለዚ ናይዛ ማሕበር መሰራቲ፡ ኤጳፍራስ ከይኮነ ኣይተርፍን። ኣብ 4፡12-13 ከም እንምልከቶ ከኣ ኤጳፍራስ ብዛዕባ ቁሎሴን፡ ሄራፖሊስን፡ ሎዶቅያን ዓቢዪ ጳዕርን ጸሎትን ከም ዝነበሮ ጳውሎስ ይምስክረሉ።

ዕላማ

ቀንዲ ዕላማ ናይዛ መልእኽቲ፡ ነቲ ድርብ ዝኾነ ሓሳዊ ትምህርቲ መልሰን መግናሕትን ንምሃብ እዩ። ናይቲ እዋንቲ ሓሳዊ ትምህርቲ ግኖስቲክስ (Gnostics) “ክርስቶስ ማእከላይ መንፈስ ደኣ እምበር ኣምላሽ ኣይኮነን” ዚብል ትምህርትን፡ ትምህርቲ ኣይሁድነት “ጽድቂ ብስርዓትን ብሕግን” እዩ፡ ንዚብል ጳውሎስ ምላሽ ይህበሉ።

- የሱስ ብዘሎ ምልኣት መለኮት ሓዲርዎ ኣሎ (2፡9,10)
- የሱስ ፈጣሪ ኩሉ (1፡16) ርእሲ ማሕበር (1፡3,9) (1፡19) ብዘሎ ምልኣት መለኮት ሓዲርዎ ኣሎ። ሃዋርያ ጳውሎስ ኣብዘነ ክልተ ምዕራፋት (2፡8-23፣ 1፡13-20) መንነት የሱስ ነቲ ሽቡ ዝነበረ ሓሳዊ ትምህርትን ነዚ ዘበንናን ዚኸውን ትምህርትን ሓዲጉልና ይርከብ።

ንምጽሓፍ ዝደረሽ ኩነታት፡

ኤጳፍራስ ኣገልጋሊ ወንጌል ማሕበር ቁሎሴ፡ ንጳውሎስ ኣብ ቤት ማእሰርቲ ከሎ ኪበጽሖ ናብ ሮሜ መጸ (1፡7)። እዝን ካብቲ ኩነታት እተን ማሕበራት ኤጳፍራስ ንጳውሎስ ዝነገሮ ተበጊሱ፡ ድንገት ናይ ሓሳዊ ትምህርትን ሳዕቤኑን ኣመልኪቱ ክጥንቀቅሉ ዘለዎም ነገራት ኣብ 2ይምዕራፍ ይጽሕፍ።

- ምህሮ ቑልዕነት (2፡8)
- ትምህርቲ ኣይሁድነት ተባሂሉ ተጠቂሱ ኣሎ (2፡16)

ቀንዲ ቃል፡ “ልኡላውነት ክርስቶስ”

ቀንዲ ጥቕሲ፡ (2፡9-10, 3፡1-2)

ረዊት መልእኽቲ ቁሎሴ

- I. መእተዊ 1፡1-12
 1. ሰላምታ 1፡1-2
 2. ምስጋና 1፡3-8
 3. ጸሎት 1፡9-12
- II. መሰረት ድሕነት፡ ክርስቶስ እዩ (መንነት የሱስ) 1፡13-23
 1. ክርስቶስ እቲ ማእከላይ 1፡13-14
 2. ክርስቶስ መልክዕ እቲ ዘይርእ ኣምላሽ 1፡15-17
 3. ክርስቶስ እቲ ርእሲ ማሕበሩ 1፡18-20
 4. ክርስቶስ እቲ መተዓረቂ 1፡21-23
- III. መንነት ጳውሎስን ጽውዓኡን 1፡24-29
 1. ጎደሎ መከራ (ጸበባ) ክርስቶስ ዝምልእ 1፡24
 2. ኣገልጋሊ ማሕበር 1፡25
 3. መበሰሪ ነቲ እተገልጸ ምስጢር ኣምላሽ 1፡26-29
- IV. ምላሽ ነቲ ሓሳዊ ትምህርቲ 2፡1-23
 1. ንክርስቶስ ምፍላጥን ኣብ ክርስቶስ ምጽናዕን 2፡1-7
 2. መጠንቀቂታ ካብቲ ሓሳዊ ትምህርቲ 2፡8-13
 3. መልሲ ንሓሳዊ ትምህርቲ ኣይሁድነት 2፡14-23
- V. ህይወት ክርስትናን ሓላፍነቱን 3፡1-4፡1
 1. ክርስትና ኣብ ናይ ብሕቲ ህይወት 3፡1-17
 - ነቲ እብ ሳዕሊ ዘሎ ምድላይን ምሕሳብን 3፡1-4
 - ናብራ ኣረጊት ሰብና ምርሓቕን ምቕታልን 3፡5-8
 - ብቅድስና ምምልላስ 3፡9-11
 - ብጸጋ ምዕባይ 3፡12-17
 2. ክርስትና ኣብ ሰድራቤት 3፡18-4፡1
 - ሓላፍነት ሰበይቲ ንሰብኣያ 3፡18
 - ሓላፍነት ሰብኣይ ንሰበይቲ 3፡19
 - ሓላፍነት ውሉድ ንወለደም 3፡20
 - ሓላፍነት ወለዲ ንውሉዶም 3፡2
 - ሓላፍነት ግዙኣት ንጉይተቶም 3፡22-25
 - ሓላፍነት ጉይተቶ ንግዙኣት 4፡1
 3. ናይ ወንጌል ሓላፍነት 4፡2-6
 - ጸሎት ንዝላ ርእስኻን ንኻልኣትን 4፡2-4
 - ብቅዕ ህይወት ኣብ መንጎ ዘይደሓኑ 4፡5-6
- VI. መተዓይይቲ ጳውሎስን፡ መደምደምታ ሰላምታኡን 4፡7-18

1ይቲን 2ይቲን መልእኸቲ ጳውሎስ ናብ ሰብ ተሰሎንቄ (ስነ-ምጽአት)

ጽሑፊ

ብግዳማውን ውሽጣውን መርትዖታት፡ (1፡1፤ 2፡18፤ 3፡12) ሃዋርያ ጳውሎስ 1^ኛ ቲ ተሰሎንቄ ከም ዝጸሓፉ ዘማትእ ኣይኮነን። ገሊእም ጸሓፍቲ ከም ዚብልዎ 2^{ይቲ} ተሰሎንቄ 10 ቃላት፡ ኣብ ካልእ ኣጸሓፊ፡ ሃዋርያ ጳውሎስ ዘይትረኽቦ ኣብዛ መልእኸቲ ሰሪጸን ብምርካብን ጸሓፊኡ ሃዋርያ ጳውሎስ ኪኸውን ዘይጽበይዎ እኳ እንተሰው፡ መብዛሕትኦም ምሁራትን ኣቦታት ቤተክርስቲያንን ግና፡ ጸሓፊ ካልኣይቲ መልእኸቲ ተሰሎንቄ ሃዋርያ ጳውሎስ ምጻኑ የስምርሉ።

ዝተጸሓፉ ጊዜን ቦታን

ካብ ቈረንቶስ ብ52 ዓ.ም. ዘሎ ጊዜ ዝተጸሓፉ ይመስላ። እታ ካልኣይቲ መልእኸቲ ድሕሪ ናይ ገሊ ኣዋርሕ ስዒባ ዝተጸሓፈት እያ።

ኣንቡቡትን

እዞን መልእኸትታት እተጽሓፈሎም ሰብ ተሰሎንቄ እዩም።

ከተማ ተሰሎንቄ

ከተማ ተሰሎንቄ በዚ ዘመንና “ሰሎኒካ” ተባሂላ እትጽዋፅ ዘላ ኣዝያ ዓባይ ከተማ ኣብ ሃገር መቄዶንያ ከም ዝነበረት ዚፍለጥ እዩ። ከተማ ተሰሎንቄ ብ315 ቅ.ል.ክ ብንጉስ መቄዶንያ ንጉስ ካሳንደር እተመሰረተት እያ። ንጉስ ካሳንደር ከኣ ብስም ሰብ ይቱ ነዛ ከተማ ሰመያ። ተቐማጥኦ ክሳብ 200,000 ዚግመቱ ኮይኖም ግሪኻውያንን፡ ሮማውያንን ኣይሁዳውያንን ከም ዝነበሩ ይንገረላ።

ከተማ ተሰሎንቄ ኣብ ወሽመጥ ተርማይክ ኮይና ብጊዜ ሃዋርያ ጳውሎስ ማእከል ናይ ንግድን መራኽብን ነበረት። ማእከር ተሰሎንቄ፡ ድሕረ ባይታ ኣመሰራርት ኣምንጪ ኣብ (ግብ 17፡1-9) ኮይኑ፡ ኣብ ካልኣይ ሚስዮናዊ ጉዕዞ ሃዋርያ ጳውሎስ

ዝቐመት እያ። ጳውሎስ፡ አገልግሎቱ አቐዲሙ፡ እብ ቤት-ጸሎት አይሁድ፡ አብዛ ከ ተማ እዚአ ምጅማሩ፡ መርኢያ እታ ማሕበር ዝበዝሑ አባላታ እኳ አህዛብ እንተ ና በሩ (1:9-10, 17:4) አይሁዳውያን ክርስትያናትውን ከም ዝሓቁፈት ክትርዳ እ ይከኣል።

ዕገጉ

ጳውሎስ ብምኸንያት እቲ ዘየላበ ዝሰዓበ ሰደት፡ ካብ ተሰሎንቄ ቀልጢፉ ኪለቅቕ ኩነ። ኪምለስ ከኣ ዓቢይ ባህጊ ነበሮ። (1ተሰ 1:17, 18) ንምብጽሖም ክልተ ተደጋግ ምቲ ፈተነ ገበረ። ኪኸነሉ ግና አይከኣለን። እብ ኣቴንስ ምስ በጽሖ ግና ብዛዕባ እቶ ም ድሑናቱ ጎሶ ልቡ ኮይኑ ስለ ዝተሸቀለ፡ አመቶም ንምግባር ንጢሞቴዎስ ለኣኹ። (1ተሰ 3:1-6) ዘጸናንዕ ምላሽ ሓዙ ስለ ዝተመልሰ ግና፡ ሃዋርያ ጳውሎስ ስለቲ ብጐ ይታ ደው ምባሎም አዝዩ ተሓጐሰ። ንስደት ምጽዋሮምን፡ ንእምነት ናይ ክርስቶስ ውፋያት ምጻናምን፡ ካብ ጢሞቴዎስ ምስ ተረድኦ ከኣ ነታ ማሕበር ኪበጽሓ (1ተሰ 3:11) ዓብዪ ድሌት ነበሮ። ይኹን እምበር ንቈረንቶስ ኪሓድነም ብዘይ ምኽኣሉ ነ ዘን ናይ ፍቕርን፡ አባታውን፡ ደብዳቤታት ኪጽሕፍ ተገደደ።

ቀንዲ ታል፤

- 1^ላ ተሰሎንቄ “ቅድስና፡ ብዘይ ኣበር ምጻን”
- 2^ላ ተሰሎንቄ “ምጽባይ ንመዓልቲ ጐይታ”

ቀንዲ ጥቕሲ፤

- 1^ላ ተሰሎንቄ (3:12-13, 4:16-18)
- 2^ላ ተሰሎንቄ (2:2-3, 3:4-5)

መግለጺ፤

ትሕዝቶ እዞን መልእኽትታት

እብ ትሕዝቶ እዞን መልእኽትታት እዚአተን ዝተፈላለዩ ነገራት ተጠቂሱ እንረኽቦ እኳ እንተለው፡ እብ ክልቲኤን መልእኽትታት ግና፡ ብዓብላልነት ተጠቂሱ እንረኽቦ ብዛዕባ ካልኣይ ምጽኣት ክርስቶስ (ሰነ-ምጽኣት)፡ ትምህርቲ እምነት ብዛዕባ መወዳ እታ ነገራት እዩ። ንኣብነት እብ ቀዳመይቲ መልእኽቲ ብዘይካ እቲ እብ ራብዓይ ም ዕራፍ ብሰፊሑ እንረኽቦ፡ እብ ነፍሲ ወከፍ ምዕራፍ ዳርጋ ከይተጠቐሰ ዝሓለፈ የልቦ ን። (1:9-10፣ 2:19-20፣ 3:13፣ 4:13-18፣ 5:23-24) ከምኡውን እብ 2ይቲ ተሰሎንቄ 38% ማለት ካብ 47 ጥቕስታት 18 ብዛዕባ እዚ ኣርእስቲ እዚ እዩን ዚሃረባ።

ረጃቕ 1^ላ መልእኽቲ ተሰሎንቄ፤

I. ሰላምታ	1:1
II. ምስጋና	1:2-10
1. ስለ እምነቶምን ፍቕሮምን ተስፋ-እምን	1:2-8
2. ካብ ጣኦታት ናብ ህያው ኣምላኽ ብምምላሰም	1:9-10
III. ዛንታዊ- ኣብእም ዝተፈጸመ ዕዮ	2:1-4:12
1. ኣመጸጸኣ ወንጌል ናብ ሰብ ተሰሎንቄ	2:1-12
2. ኑቲ ወንጌል ብኸመይ ከም እተቐበልዎ	2:13-16
3. ሓልዮት ጳውሎስ	2:17-3:10
4. ጸሎት ጳውሎስ ስለ እምነቶም	3:11-13
5. ማዕዳ ብዛዕባ ቅድስና	4:1-12
IV. ምህር እምነት (ትምህርቲ መወዳእታ ነገራት)	4:13-5:11
1. መብርሂ ብዛዕባ እቶም ደቂሶም ዘለጢ	4:13-18
2. መዓልቲ ጐይታ	5:1-11
V. ተዋሳኪ-ውነት	5:12-24
1. መምርሒ ንኣካይዳ ማሕበር	5:12-15
2. ማዕዳ	5:16-22
3. ብዘይ መንቅብ ኪርከቡ ናይ መደምደሚ ጸሎት	5:23-25
4. ሰላምታን ባርኹትን	5:26-28

ረዢት 2^{ኛው} መልእክት ተሰሎንቲ

I. መለተዊ	1:1-4
1. ሰላምታ	1:1-2
2. ምስጋና	1:3-4
II. (ምህሮ እምነት) እታ ዓባይ መዓልቲ ጐይታ	1:5-2:17
1. ምጽአት ክርስቶስ ንጸድቃንን ንሓጥኣንን	1:5-12
2. መጠንቀቂታ ብዛዕባ ጊዜ	2:1-2
3. ፍጻሜታት ቅድሚ እታ መዓልቲ	2:3-12
• ክሕደት	
• ምግላጽ ሰብኣይ ዓመጽ፡ ወዲ ጥፍኣት	
• ሓሶት ትእምርትን ተእምራትን	
• ብርቱዕ ስሕተት	
4. ምስጋና ሰለ ሕሬትን ጽውዓን ሰብ ተሰሎንቲ	2:13-17
III. መደምደምታ	ምዕ. 3
1. ጳውሎስ ሰለ ገዝእ ርእሱ ኪጽለየሉ ይሓትትን እምላኽ ንልቦም ናብ ፍቕሪ ክቕንዕ ይምነን	3:1-5
2. ነፍሲ ወከፍ ሰብ ስሩዕ ናብርኡ ክካይድ ይምዕድ	3:6-12
3. ነፍሲ ወከፍ ንሰናይ ግብሪ ክይሰልኪ ይምዕድ	3:13-15
4. ሰላምታን ባርኾትን	3:16-18

1^{ይቲን} 2^{ይቲን} መልእክት ጳውሎስ ናብ ጢሞቴዎስ (መልእክት ጉስነት)

ጸሓፊ፡ ሃዋርያ ጳውሎስ

ዝተጻሕፉ ጊዜን ቦታን

ሃዋርያ ጳውሎስ ብ64 ዓ.ም ካብ ቀዳማይ ማእሰርቲ (ግብ 28:30) ከም ዝተለቐ ይንገረሉ። ብድሕርዚ ክልተ ሚስቶናዊ ዕዮታት ከም ዝሰዓባ ይእመን። ኣብዚ ከምዚ ኩነታት እታ ቀዳመይቲ ጢሞቴዎስን ቲቶስን ተጻሕፉ። እታ ካልኣይቲ መልእክት ናብ ጢሞቴዎስ ካብ ካልኣይ ጊዜ ማእሰርቲ ዘይረሓቐ (2ጢሞ 4:6-12) ተጻሕፈት። ካብ መዝገብ ናይዚን ጽሑፋት ገለ ምንቅስቃሳት ናይ ጳውሎስ ክንርዳእ ይከኣል እዩ። ካብ ማእሰርቲ ምልቃቕ ካብ (ፊል 2:24) ፊልሞን 1:22) ዘጠራጥር ኣይነበረን። ካብ ቀዳማይ ማእሰርቲ ምስ ተፈትሐ ብቐጥታ ናብ ኤፌሶን ብምኻድ ንጢሞቴዎስ ኣብኡ ሓዲጉ (1ጢሞ 1:3) ናብ መቄዶንያ ኣምርሐ። ካብ ክፍልታት መቄዶንያ ወይ ሃገር ጽርኢ፡ ናብታ ኣብኣ ክኸርም ዝዓለማ ኒቆሶሊስ ንምኻድ ንቲቶስ ኣብ ቅሬጥስ ሓዲጉ (ቲቶስ 1:5) ዓባይ መርኩብ ወሰደ። ኣብ 2ጢሞቴዎስን፡ (ቲቶስ 3:12) ጳውሎስ ከም እንደገና ካብ ሮሜ ኣብ ቈረንቶስን መሊጠን ከም ዝነበረ ይዛረብ። (2ጢሞ 4:20)። ኣብ (2ጢሞ 4:13) ጥሮኣስ ብምጥቃሱ እታ ካልኣይቲ ማእሰርቲን መስዋእቲን ኣብ ሮሜ፡ ካብዚ ተኣሲሩ ከም ዝኸደ ይግመት።

ኣገቡቡ

እዞን ክልተ ደብዳቤታት ከምቲ ኣብ መለተዊኣን ተጠቒሱ ዘሎ ናብ ጢሞቴዎስ እየን ተጻሕፈን።

ጢሞቴዎስ

ጢሞቴዎስ ወደ መዝሙር ሃዋርያ ጳውሎስ መበቐል ዓዱ ኣብ ልስጥራ ኣብ ኣውራጃ ሊቆኣንያ ነበረ። (ግብ 16:1) ኣቦኡ ጽርኣዊ ኮይኑ ኣዲኡ ኤውኒቄን ዓባዩ ሎኢስን ግና ውፍያት ኣይሁድ ነበሩ። (2ጢሞ 1:5) ካብ ጊዜ ንእስነቱ ነቲ ቃል

ከማሃር በቅዕዝ (2ጢሞ 3:15) ጢሞቴዎስ፡ ጳውሎስ አብ ቀዳምይ እግሩ ናብ ልስጥ ራ ምስ በጽሐ፡ ከምዝድሓን ይንገር። (ግብ 14) ድሕርዚ ገለ ጊዚያት አብ ሚስዮናዊ ዕዮ ኪጽመድ ከም እተሸመ ይፈልጥ። (1ጢሞ 4:14፤ 1ጢሞ 1:6፤ 4:15) ካብ ካል ኣይ ምስዮናዊ ጉዕዞ (ግብ 16:1) ክሳብ ሰማእትነት ሃዋርያ ጳውሎስ፡ ጢሞቴዎስ ብቀ ጸሊ ምስኡ ከም ዝክበር ይፍለጥ። ጳውሎስ እቲ ሃዋርያ ኣህዛብ ንጢሞቴዎስ ዓቢይ ግምት ብምሃቡ አብ ሓደት ዘይኮነ ሚስዮናዊ ዕዮ፡ ከም ዝለእኸን ከምእውን ስሙ አብ መልእኽትታቲ ከም ዘፍለጠን፡ ካብዞም ዚሰዕቡ ጥቕስታት ክንግንዘብ ይከኣል። (ግብ 17:14፤ 18:5፤ 1ይተስ 1:1፤ 1ቁረ 4:17፤ 16:10፤ 2ቁረ 1:1፤ ሮሜ 16:21፤ ግብ 20:4፤ ቂሌ 1:1፤ ፊልሞን 1:1፤ ፊሊ 1:1)።

ዕላማ

ቀዳመይትን ካልኣይትን ጢሞቴዎስን፡ ቲቶስን ትሕዝቶእን ንጉስነታዊ ሓላፍን ታትን መዓርግን ዘመልከታ ስለ ዝኾና፡ “ጉስነታዊ መልእኽትታት” ተባሂለን ይጽውዓ። ጥርናፍኤን ክእ ብተመሳሳሊ ትሕዝቶኤንን ቅርጺ ኣቀራርብእንን ስለ ዝሰማምዓ እዩ።

ጳውሎስ ብዛዕባ ብዙሕ ግብራዊ ነጥብታት አብ ቤተክርስቲያናትን ጠቓሚ ዝኾ ነ ነገራትን ኣብዘን መልእኽትታት ተንኪፋዎ ይርከብ። አብ ባህርያት ናይ ኣገልገል ቲ ማሕበራት፡ ብሰፊሖ ጸቂጥሉ ይርከብ። (1ጢሞ 3: 1-13፤ ቲቶ 1:7-16) ንጢሞ ቴዎስን፡ ቲቶስን፡ አብ ገዛእ ርእሶምን፡ አብ ማሕበራትን ኪገብርዎ፡ ኪምህርዎን፡ ዘለዎም ነገራት ይሕብርዎ። (1ጢሞ 5፤ ቲቶ 2)

ብሓፈሽኡ እዘን መልእኽትታት ዕላምኤን ንጢሞቴዎስ ከም ኣገልጋሊ ከመይ ዝበለ ኣካይዳ ክኸተል ከምዘለዎ አብ ግምት ብምእታው እየን ተጻሒፈን።

ኣውዳድባ ማሕበራት

ኤጲስቆጶሳት። ሽማግሌታት፡ ከምኡውን ድያቆናት፡ ሰብ መዚ ናይ ማሕበራት ተባሂሎም ተሰምዮም ኣለዉ። 1ጢሞ.3:1-13, ቲቶ.1:5-7 ድያቆናትን መዝናቶምን አብ ግብ.6:1-6 ኣቀዲሞም ተሰምዮም ኣለው። ሽማግሌ ዝብል ስም ካብ ኣባይቲ ጸሎት ኣይሁድ ዝተወርሰ እዩ። ሉቃ.7:3 ኣብ ዘመን ሃዋርያት፡ ኤጲስቆጶሳት፡ ሽማግሌ፡ ራ ኣዪ፡ ነብዪ እናተገላበጡ ንሓደ መዚ ተጠቒሞምሉ ኣለዉ። ከም ዝተፈላለዩ መዚታት ዝተጠቐሱሉ ቦታታት የልቦን። ጳውሎስን በርናባስን ኣብ ማሕበር ሽማግሌታት ከም ዝመረጽሎም ኣብ ግብ.14:23 ክንምልከት ይከኣል። እዞም ዝተጠቐሱ ኣካላት መን ፈላውን ምምሕዳራውን መዝነት ዝሓዙ እዮም። ግብ. 20።28

ቀንዲ ቃል፡

- 1^{ሞቴዎስ} “መምርሒ ንመሪሕነት”
- 2^{ሞቴዎስ} “አብ ኣገልግሎት መክራ ምጽጋብ”

ቀንዲ ጥቕሲ፡

- 1^{ሞቴዎስ} (3:15-16, 6:11-12)
- 2^{ሞቴዎስ} (2:3-4, 3:14-17)

ረዊት 1^ሓ ጢሞቴዎስ

I. ሰላምታ	1:1-2
II. ማዕዳን ምኽርን ጳውሎስ፡ ንጢሞቴዎስ	1:1-2:14
1. ብዛዕባ እቶም ካልእ ምህሮ ዚምህሩ	1:3-4
2. ብዛዕባ እቶም ናብ ካልእ ሃተውተው ዝዘንበሉ	1:5-6
3. ብዛዕባ እቶም መምሃራን ሕጊ ክኾኑ ዚደልዩ	1:7-10
4. ብዛዕባ እቲ ናይ ሓቲ ድሕነትን ምሕረትን	1:11-17
5. ብዛዕባ እቶም ሰናይ ሕልና ዝደርበዩ	1:18-20
6. ብዛዕባ ነገስታትን መኳንንትን	2:1-7
7. ብዛዕባ ሰብኡትን ኣንስትን	2:8-14
III. ብቕዓት ማዕርግ ሰብ መዚ ማሕበር	3:1-16
1. ማዕርግ ኤጲስቆጶስን ብቕዓቱን	3:1-7
2. ማዕርግ ድያቆናትን ብቕዓቶምን	3:8-13
• ደቂ ተባዕትዮ ድያቆናት	3:8-10,12-13
• ደቂ ኣንስትዮ ኣገልገልቲ	3:11
3. መደብ ጳውሎስን፡ ጢሞቴዎስ ኪገብር ዘለዎ ነገራትን	3:14-16
IV. ዳሕራይ ዘበን ኪግለጽ ዘለዎ ናይ ሓዕት ትምህርትን፡ ጢሞቴዎስ ክኾኖ ዘለዎ ህይወትን	4:1-16
1. መንፈስ እቲ ዳሕራይ ዘበን	4:1-5
2. ጢሞቴዎስ ኪኾኖ ዘለዎ ህይወት	4:6-16
V. ጉስነት ጢሞቴዎስ፡ ንዝተፈላለዩ ኣካላት እታ ማሕበር	5:1-6:2
1. ንኣረጊት ሰብኣይ	5:1
2. ንመንእሰያት	5:1
3. ንኣረገውቲ ኣንስቲ	5:2
4. ንመበላሉ	5:3-10
• ደቂ ዘለዋ መበለት	5:4
• በይኖ ኣትነብር መበለት	5:5
• ብቕዕቲ መበለት	5:9-10
5. ንሓያማት	5:11-16
6. ንሽማግሌታት	5:17-22, 24-25
7. ብዛዕባ ጥዕንኡ	5:23
8. ርክብ ጉይቶትን ባሮትን	6:1-2
VI. ቅኑዕ ኣረኣኢያ ሃብቲ ብክርስቶስ	6:3-21
1. ካብ ኣምልኾ መገባብሮ ረብሓ ምርሓቕን ምህዳምን	6:3-11
2. ኪስዓብ ዘለዎ ቅኑዕ ኣምልኾ	6:11-16
3. ብሓላፊ ሃብቲ ዘይምእማን	6:17:19
4. ካብ ክትዕ ምርሓቕን ሕድሪ ምሕላውን	6:20-21

ረጅት 2^ኛ ጢሞቴዎስ

I. ሰላምታን ምስጋናን	1:1-5
II. ክርስትያናዊ ጠባያት ጢሞቴዎስ	1:5-2:14
1. ውሀበቱ ከሐድስ አዘክሮ	1:6,7
2. ብዓብዬ ምግላጽን ሓይልን እቲ ወንጌል የተባብረ	1:8-10
3. ብዕዮኡ የተባብረ	1:11-18
4. በቲ ርጉጽ ዓስቢ እቲ ተስፋ የተባብረ	2:1-14
III. ጢሞቴዎስ ከም ሰባኼ እቲ ቃል	2:15-4:5
1. ጳውሎስ ንጢሞቴዎስ ከጽንዕን ፍቱን ዓያዪ ገይሩ ንርእሱ ከርእን ይምዕዶ።	2:15-26
2. ካብቲ ዚመጽእ ሓደገኛ ጊዜ ርእሱ በቲ ቃል ኪምገብን ብጊዜኡን ብዘይ ጊዜኡን ከኣ ኪሰብኮ ይምዕዶ	3:1-17, 4:1-5
IV. መወዳእታ ቃላት ጳውሎስ	4:6-22
1. ብዛዕባ መስዋእቱ ይዛረብ	
2. ሰናይ ገድሊ ከም እተጋደለ ይምስክር	
3. ጢሞቴዎስ ንግርቆስ ሒዞ ኪርእዮ ኪመጽእ ይዕድም	
4. ኣብ ቀዳማይ ምጉቱ ነሎም ከም ዝጠለምዎ ይዛረብ	
5. ድሕሪ ዝተፈላለዩ መልእኸትታት በቲ ናይ ወትሩ መዕጻዊ ቃሉ ይድምድም።	

መልእኸቲ ጳውሎስ ናብ ቲቶስ (መልእኸቲ ጉስነት)

ጸሓፊ፡ ሃዋርያ ጳውሎስ

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን፡

ከም ታሪኽ ዝብሎ ጳውሎስ ድሕሪ ካብ ቀዳማይ ማእሰርቲ ናይ ሮሜ ምፍታሑ፡ ነቲ ዝጀመሮ ዕዮ ቲቶስ ኪቅጽሎ ኣብ ደሴት ቅሬጥስ ሓደገ። (ቲቶ 1:5) ኣብዚ ቦታ እዚ ከሎ እዩ ሃዋርያ ጳውሎስ ንመልእኸቲ ቲቶስ ዝጸሓፉን ዝለእኻን።

እንቡባታ፡

ኣንባቢ እዛ መልእኸቲ ቲቶስ እዩ። ብዛዕባ እዚ ወደ መዝሙር እዚ ሓደት ኣፍ ልጦ እዩ ዘሎና። (ገላ 2:1-5፤ 2ቄረ 2:12-13፤ 7:5-16)። ቲቶስ ካብ ወገን ኣህዛብ ኮይኑ፡ ጳውሎስ ንናይ ናጽነት ወንጌል ፈተን ኢሉ ከይዝኮ ናብ የሩሳሌም ወሰዶ። ቀዳማይን ካልኣይን መልእኸትታት ሃዋርያ ጳውሎስ ንሰብ ቄረንቶስ ከብጽሕ ዝተላእከ ነበረ። ካብ ዛንታ ከም እንረጋግጽ ቲቶስ ሓያልን ክኢላ ሚስቶናውን ነበረ።

ዕላማ፡

ከምቲ ኣብ መልእኸቲ ጳውሎስ ናብ ጢሞቴዎስ ዝጠቐስናዮ እዛ ደብዳቤ እዚኣ ሓን ቲ ካብተን “ጉስነታዊ መልእኸትታት” ተባሂለን ዝጽውዓ እያ። ስለዚ ዕላማኣ ድማ ብተመሳሳሊ ብዛዕባ ሓደ ኣገልጋሊ ክህልዎ ዝግባእ ብቕዓትን ኣገልግሎቱን ይገልጽ።

ተንዲ ቃል፡ “መምርሒ ንባህሪያት ኣገልጋሊ”

ተንዲ ጥቕሲ፡ (1:5, 3:8)

ረዢት መልእክቲ ቲቶሌ

I. ሰላምታን ፅላማ እታ መልእክትን	1:1-5
II. ብዛዕባ ሽማግሌታትን ብቕዓቶምን	1:6-9
III. ብዛዕባ ሓሰውቲ መምህራን	1:10-16
IV. ብዛዕባ ዝተፈላለዩ ጉድለታት ኣብቲ ማሕበር	2:1-10
1. ንኣረገውቲ ሰብኡት	2:1-2
2. ንኣረገውቲ ኣንስቲ	2:3
3. ንናእሸቲ ኣንስቲ	2:4-5
4. ነጉባዝ	2:6
5. ንቲቶሌ	2:7-8
6. ንግዙእት	2:9-10
V. መሰረት ክርስትያናዊ ናብራ	2:11-15
VI. ብዛዕባ ኣመንቲ ብሓፈሻኡ	3:1-8
1. ግዴታታት ከም ዜጋ	3:1-2
2. ደራሲ ንኣምላኻዊ ባህርያት	3:3-8
VII. ብዛዕባ ምላሽ ንግጉይ መንፈሳውነት	3:9-10
VIII. መደምደምታ	3:12-15

መልእክቲ ጳውሎስ

ናብ ፊልሞን

(መልእክቲ ምሕረት ምግባር)

ጸሓፊ ሃዋርያ ጳውሎስ

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

ምስ ቄሎሴ ኣብ ሓደ እዋን እያ ተጻሒፋ(ቄሎ 4:9)። ኣብ ቀዳማይ ማእሰርቲ ሃዋርያ ጳውሎስ ካብ ሮሜ ብ62 ዓ.ም. ኣቢሉ እዩ።

ኣንብባታ

እዛ መልእክቲ ካብ ጳውሎስ ብኢድ ጥቂቆስን ኦኒስምሶን እያ ናብ ፊልሞን ተላኢኻ። ፊልሞን ምርኡይ ክርስትያን ነበረ። ምናልባሽውን ኣባል ቤተክርስቲያን ቄሎሴ ከምዝኾነ ይግመት። ፊልሞን ከምቲ ኣብቲ ግዚኡ (ቄሎ 4:11 ኤፌ 6:5) ወናኒ ጌልያታት ነበረ። ሓደ ካብቶም ድማ ኦኒስሞስ ነበረ።

ኣብዛ መልእክቲ እተጥቐሱ ካልኣት ሰባት

- ኣጽያ፡ በዓልቲ ቤቱ ንፊልሞን ምጻና ይግመት
- ኣርኪጶስ፡ ኣገልጋሊ ማሕበር እታ ኣብ ቤት ፊልሞን ዝነበረት።

ፅላግ

ኦኒስምሶን፡ ሓደ ካብቶም ጌልያ ፊልሞን፡ ካብ ጉይትኡ ኮብሊሉ ምስ ከደ (ገለ ዝሰረቐ ይመስል (ጥ.18))፡ ምስ ጳውሎስ ተራሽበ (ምናልባት ኣብ ቤት ማእሰርቲ)። ሰርቂ ከም ሕጊ ሮማውያን ናብ መቐጻዕቲ ሞት የበጽሖ ነበረ። ካብ ኣብ ጥ.10 እንምልክቶ ግና ብኣገልግሎት ጳውሎስ ናብ ክርስትና መጸ። ስለዚ ድማ ጳውሎስ እዛ መልእክቲ ዝጸሓፋ፡ ንኦኒስሞስ ናብ ጉይትኡ ይመልሶ ስለ ዝነበረ ፊልሞን ምስ ጌልያኡ ምእንቲ ክፈረቐ ኢሉ እዩ። በዚ ከኣ እዩ ጳውሎስ ንፊልሞን፡ ንጌልያኡ ኦኒስሞስ ከም ጌልያኡ ጥራይ ዘይኮነ ከም ብክርስቶስ ሓው ጌሩ ክቅበሉ ዚልምኖ ዘሎ።

ቀንዲ ቃል፡ “ምሕረት”

ቀንዲ ጥቕሴ፡ (16-17)

ረጅም መልእክት ረገድ

I. ሰላምታ	1-3
II. ምስጋና ንፊልሞን	4-7
III. ምሕጽንታ ስለ አኒሲሞስ	8-16
III. ጳውሎስ ንፊልሞን ዝኣተወሉ ቃል	17-22
V. ናይ መወዳእታ ሰላምታ	23-25

መልእክት ናብ እብራውያን (መልእክት ዝበለጸ ነገራት)

ጸሓፊ

ንጹር ዝተዋህበ የለን፡ ካብ ትሕዝቶ አጸሓሕፋ እታ መልእክት ምስ መልእክት ታት ሃዋርያ ጳውሎስ ዝፈላልያ የልቦን። ብተወሳኺውን እቶም መተግየይቲ ጳውሎስ ኣብ መወዳእታ እታ መልእክት ተጠቐሶም ስለ ዝርከቡ፡ ሃዋርያ ጳውሎስ ከም ዝጸሓፉ ብዙሓት ምሁራት ዚሰማምዱ ነጥቢ እዩ።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

መዓስ ከም እተጻሕፈት ዚፍለጥ የልቦን። ቅድሚ 70 ዓ.ም. ቅድሚ ምዕናው የሩሳሌም ምጻኑ ቦቲ ኣብ (9:6-7፤ 10:1) ህላዌ ቤት መቅደስ ስለ ዚጠቅስ ክፍለጥ ይከኣል ዚብል ግምት ኣሎ። ስለዚ ጳውሎስ ጸሓፊኡ ምጻኑ እንተደኣ ተአሚኑሉ ኸኣ ካብ ሮሜ (13:24) ብ61-63 ዓ.ም. ዘሎ ጊዜ ከይኮነ ኣይተርፍን።

አንብቢታ

መልእክት እብራውያን ብንጹር ንመን ከም እተጻሕፈት ዚሕብረና እኳ እንተ ዘየለ፡ ካብቲ ውሽጣዊ ትሕዝቶ እታ መልእክት ግና ንውልቀ ሰብ ከም ዘይኮነ ቦቲ ናይ ብዙሓን መጻውዒ ዝተጠቐመሉ ቃላት ከንግንዘብ ይከኣል። ከምእውን ነየነይተን ማሕበር ዚብል ሕቶውን፡ እቲ ትሕዝቶ ኪምልስ እንተ ዘይከኣለ፡ ምንጽጻር ብሉይ ኪኣን ምስቲ ሓደሽ ቀጻሊ ብምድግጋሙ፡ እፍልጦን ሃይማኖት ኣይሁድነትን ንዝነበ ሮም ምጻኑ እየጠራጥርን እዩ። ጸብለልትነት ክርስትና ኣብ ልዕሊ ኣይሁድነትን ንምርግጋጽ፡ እቲ ካብ ኣምላኽ እተላእከ ክርስቶስ፡ ዕቤቱን ኣገልግሎቱን ዘቅረበ መስዋእቱን ምስ ናይ ብሉይ ኪኣን ልኡኻት ማለት መልእክት፡ ነብያት፡ ሙሴ፡ ክህንነት ኣሮን፡ እያሱ፡ መልኬዴደቅ፡ ዝተፈላለዩ መስዋእትታት ብምድዳር፡ ኣብቲ ናይ ሓቂ እምነት ኪጸንዑ ብተደጋጋሚ ኣስሚሩሉ ኣሎ።

ዕዳግ

እቲ ጸሓፊ ንክርስቲያናት ኣይሁድ ይጽሕፍ ከም ዘሎ ርግጽ ኮይኑ ነቲ መጋቢን ት ብሉይ ኪዳን፡ ምስቲ ሓድሽ ኣተሓሕዱ ብተደጋጋሚ ብምጽጻር ነቶም ንክርስ ቲና ተመክሮኦም ናብ ስርዓታት ኣይሁድን ኣይሁድነትን ገልቢጦም ኪልውጥዎ ን ዚደልዩ ምጥንቃቕም እዩ።

ቀንዲ ቃል፡ “ክርስቶስ እቲ ዝበለጸ”

ቀንዲ ጥቕሲ፡ (4:14-16, 12:1-2)

መብርሂ

ቀንዲ መልእኽቲ

ልክዕ ንመልእኽቲ ሮሚን ገላትያን ዚመሳሰል፡ ጽድቁ ብእምነት ብመስዋእቲ ክርስቶስ ዚብል መልእኽቲ የነጽር። ናብቲ ብሉይ (ኣረጊት) ንብረት ከይምለሱ ዝተዋህበ መጠንቀቕታ እዩ። ጸብለልትነት ሓድሽ ኪዳን ድማ ይሕብር።

“Let us” ብእትብል ቃል እንግሊዘኛ ምስኣ ተተሓሕዱ ዚኸይድ ሓረግ ብምጥቃም 13 ጊዜ ኣብ ትግርኛ ብዝተፋላለዩ መተሓሕዞ ቃላት ተተርጉማ። መተሓሳስቢ ሂሳብ ኣሎ።

1. እምበኣርሲ ንፍራህ	4:1
2. ሰለዚ... ንጋደል	4:11
3. ደጊም... ምእማንና ነጽንዕ	4:14
4. ሰለዚ... ናብ ዝፋን ጸጋ ንቕረብ	4:16
5. ሰለዚ... ናብ ፍጻሜ ንሕለፍ	6:1
6. ሰለዚ... ብቕነዕ ልቢ ንቕረብ	10:22
7. ነታ እምነት ተስፋና ነጽንዓያ	10:23
8. ኣብ ንሓድሕድና ነሰተብህል	10:24
9. ምእንትዚ ዚኸብደና ኩሉ ነርሕቕ	12:1
10. ብትዕግስቲ ንጉዩ	12:1
11. ጸጋ ይሃልወና (ኣብ እንግሊዘኛ)	12:8
12. ናብኡ ንውጸእ	13:13
13. ኩሉ ሳዕ መስዋእቲ ምስጋና ነቕርብ	13:15

ረዊት መልእኽቲ እብራውያን

I. ክርስቶስ፡ ዝበለጸ ልኡኽ	1:1-2:18
1. ጸብለልትነቱ ኣብ ነብያት	1:1-3
2. ጸብለልትነቱ ኣብ መልእኽቲ	1:4-24
3. ሓደጋ ንዝሰማዕናዮ ዕሸሽ ምባል	2:1-4
4. ስጋ ምልባሉ (ብዘመን ሰግኡ)	2:5-18
II. ክርስቶስ፡ ዝበለጸ ሃዋርያ	3:1-4:13
1. ጸብለልትነቱ ኣብ መሲ	3:1-6
2. (ሓደጋ ናይ ዘይምእማን)	3:7-19
3. ጸብለልትነት ብዕረፍቱ	4:1-10
4. (ሓደጋ ናይ ዘይምእማን)	4:11-13
III. ክርስቶስ፡ ዝበለጸ ካህን	4:14-7:28
1. ምስ ኣሮን ብምጽጻር	4:14-5:4
2. ማዕርግ መልኪጻደቅ	5:5-7:25
3. ተሾመ	5:5,6
4. ምንጪ ድሕነት ኮነ	5:7-10
5. ሓደጋ ናይ ዘይምዕባይ	5:11-6:12
6. ከም መራሒ ምእንታና ዝኣተወ	6:13-20
7. ህያው ካህን	7:1-17
8. ብማሕላ ቂመ	7:18-25
9. ምስ መስዋእቲ ዘለዎ ርክብ	7:26-28
IV. ክርስቶስ፡ ዝበለጸ ኪዳን	8:1-9:28
1. ምምስራት እቲ ኪዳን	8:1-13
2. ትሕዝቶ እቲ ብሉይ (ቀዳማይ) ኪዳን	9:1-10
3. ክርስቶስን እቲ ሓድሽ ኪዳንን	9:11-28
V. ክርስቶስ፡ ዝበለጸ መስዋእቲ	10:1-31
1. ኣድላይነት እቲ ሕጊ	10:1-4
2. ምቕራብ መስዋእቲ ክርስቶስ	10:5-18
3. (ሓደጋ ናይ ምንጻግ)	10:19-31
VI. ክርስቶስ፡ እቲ ዝበለጸ መገዲ እምነት	10:32-12:29
1. ኣድላይነት እምነት	10:32-39
2. ኣብነታት እምነት	11:1-40
3. ምልምማድ እምነት	12:1-17
4. ዕላማ እምነት	12:18-24
5. (ሓደጋ እምቢተኝነት)	12:25-29
VII. መደምደምታ ምትግባር እምነት	13:1-25
1. ኣብ ማሕበራዊ ናብራ	13:1-6
2. ኣብ መንፈሳዊ ናብራ	13:1-17
3. ሰላምታ	13:18-25

መልእኸቲ ያእቆብ (መልእኸቲ እምነትን ግብርን)

ጸሐፊ

ያእቆብ ሐው ጉይታና የሱስ። እታ መልእኸቲ ስም እቲ ደራሲ ዝሓዘለት እ ያ።ያእቆብ ሐው ጉይታና የሱስ ምባሉ ካብ (ማር 3:21፣ ዮሃ 7:12-10) ዘሎ መዝገብ ምዕባዩ ሓፂ ኮይኑ፣ ወዲ ዮሴፍ ጥራይ ኪኸውን ይኸእል ዚብል ሓሳብ ኣሎ። ስ ለ ዝኾነ ከእ ብሓንሳብ ዝፃበዩ እኳ እንተኾነ ንየሱስ ብደምን ስጋን ዘራኽቦም ዘይብ ሉ ኮይኑ፣ ወዲ ዮሴፍ መጥቢት ኣቦ፣ ንጉይታና የሱስ ምጻኑ ከንግንዘብ ይከእል። ከም ኣገላልጻ Robert H. Gundry ንማርያምውን ወዲ ሰብእያ ኮይኑ፣ ንየሱስ በደ እ ውን እንተ ኾነ ብስጋን ደምን ኣይራኽቡን እዮም። እዞም ዚስዕቡ ጥቕስታት ተወሳ ኺ ተመልከት። (ማቴ :13:55 ማር 6:3 ዮሃ 2:12)

ያእቆብ ድሕሪ ስቕለት ጉይታና የሱስ ዝኣመነ ኰይኑ ምስቶም ምውራድ መን ፈስ ቅዱስ ዚጽበዩ ዝነበሩ (ግብ 1:14) ነበረ።

ከም ኣብ ግብ, 15:12፣ 21:18፣ ገላ 2:9,12 እተጠቐሰ ኣብታ ኣብ የሩባሌም ዝ ነበረት ማሕበር መራሒ ከም ዝነበረ ይንገረሉ።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

ዮሰፋስ (Josephus) ዝተባህለ ጸሓፍ ዛንታ ኣይሁድ፣ ያእቆብ ብ62 ዓ.ም ከም እተሰየፈ የሰፍሮ። ገለጻምውን፣ ቀዳመይቲ ጽሕፍቲ ሓድሽ ኪዳን ከይኮነት ኣይትተ ርፍን ይብሉ (ብ45-49 ዓ.ም) እንተ በዚ እንተ በቲ ግና ቅድሚ መስዋእቲ ያእቆብ ምጻኑ ከነረጋግጽ ንኸእል።

አንብቦታ

ንፋሕ ዝበሉ ክርስቲያናት ኣይሁድ እዮም። (1:1)

ዕላማ

ክርስቲያናዊ መባይ ወይ ድማ ቅዱስ ናብራ ከመይ ክኸውን ከምዘለዎ ንምሕባር ዝግለመ እዩ።

ተንጻ ታል፡ “እታ እትሰርሕ እምነት”

ተንጻ ጥቕሲ፡ (1:19-22, 2:14-17)

ረጅም መልእኽቲ ያለቶቡ

መልእኽቲ ያለቶብ (ቅኑዕ መዐቀኒ ናብራ ህይወት) ብምኸንያት ብዙሕ ትሕዝቶ ነገራት፡ ብቐሊሉ ክትንተን እትኽእል መጽሐፍ ኣይኮነትን።

I. ሰላምታ	1:1
II. ባህርያት ናይ (ቅኑዕ) ሓቀኛ ሃይማኖት	1:2-27
1. ጽንዓት	1:2-11
2. ምዕጋስ	1:12-18
3. ግብሪ	1:19-27
III. ባህርያት ሓቀኛ እምነት	2:1-3:12
1. ኣድልዎ ምውጋድ	2:1-13
2. ምዉት ሞያ ምውጋድ	2:14-26
3. ሕሉፍ ጃህራ ምውጋድ	3:1-12
IV. ባህርይ ሓቀኛ ጥበብ	3:13-5:18
1. ጥበብ ትግለጽ	3:13-18
2. ጥበብ ኣብ መንፈሳዊ ህይወት	4:1-10
3. ጥበብ ኣብ ሕጋዊ ርክባት	4:11,12
4. ጥበብ ኣብ ንግዳዊ መደባት	4:13-17
5. ጥበብ ኣብ ግድላት ዕዮ	5:1-6
6. ጥበብ ኣብ ምጽባይ ጐይታ	5:7-11
7. ጥበብ ኣብ ቋንቋ (ቃልካ)	5:12
8. ጥበብ ኣብ ጸበባ	5:13-18

V. መደምደምታ ዕላማ ናይ ጥበብ፡
ወጽኢታዊ ምስክር

5:19,20

ያለቶብ ኣውራ ዘስምረሉ ነገር፡ ኣብቲ መዓልታዊ ህይወት ግብራዊ ክርስቲያናዊ እምነት እዩ።

1ይቲ መልእኽቲ ጴጥሮስ (ድሕነት ብማእከል ስቓይ)

ጸሓፊ

እቲ ጸሓፊ ኪጽሕፍ እንከሎ ጴጥሮስ ባዕሉ ምዃኑ የነጽር (1:1)፡ ትሕዝቶን ባህርያትን ናይዛ መልእኽቲ፡ ጴጥሮስ ከም ዝጸሓፋ የስምረሉ (1:12፤ 4:3፤ 5:1-2,5,13) ካብ ጥንቲ ታሪኽ ቤተ ክርስቲያንውን ጴጥሮስ ከም ዝጸሓፋ እዮም ዘዘንትውዎ።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

ብዝተፈላለዩ ምኸንያታት ቀዳማይ ጴጥሮስ ዝተጻሕፈትሉ ዕለት ቅድሚ ምዕናው የሩሳሌም ኣብ 70 ዓ. ም. ምዃኑ ጸሓፍቲ የቐምጥዎ።

ከም ኣብ 5:13 እንረኽቦ ጴጥሮስ ኣብ ባቢሎን ከም ዝነበረ ይሕብር። ጸሓፍቲ ግና ብዛዕባዚ ዝተፈላለዩ ርእይቶታት ይእምቁ።

- እታ ኣብ መሶጳታምያ ዝነበረት ባቢሎን
- ናይ ግብጺ ባቢሎን
- የሩሳሌምውን ክትከውን ይክእል ይብሉ።
- ከተማ ሮሜውን ናይ ንግዲ ባቢሎን ተባሂላ ትጽዋዕ ስለዝነበረት
- ከም ምልክት ናይ ባቢሎን ኣብ (ራእ 17:9,10) ዝተመዝገበውን ኣሎ።
- ከም ብሂል ግና ጴጥሮስ ኣብ ሮሜ ስለ ዝተሰውኦ ኣብ ሮሜ ከይኮነ ኣይተርፍን ተባሂሉ ይድምደም።

አንብቦታ

ጴጥሮስ ኣብ 1:1 ኣብሪህዎ ከም ዘሎ ናብቶም ኣብ ንእሽቶ እስያ ፋሕ ዝበሉ ሕሩያት (ኣይሁድ ዝዓብለልዎ ክርስቲያናት) እዩ።

ዕገጉ

እዛ መልእኸቲ እዚኣ፡ ነቶም ብምኽንያት እምነቶም፡ መከራን ስቃይን ዚሓልፉ ዝነበሩ ክርስቲያናት ከም ገበርቲ እከይ ብሓሶት ተኸሲሶም ዝነበሩ (2:12፣ 3:16፣ 4:4) ነቲ ስለ ክርስቶስ ዝበጽሖም ክፉእ ብኸመይ ከም ዝስከምዎ ንኸመኸሮም ኢሉ እዩ ጽሑፍዎ።

ተንዲ ቃል፡ “ስለ ክርስቶስ መከራ ምጽጋብ”

ተንዲ ጥቕሲ፡ (1:10-12, 4:12-13)

ረድኑ 1^ሓ መልእኸቲ ጴጥሮስ

I. መእተዊ	1:1,2
II. ባህርያት ናይ ድሕነት፡ ሕርየት	1:3-12
III. ጠለባት ናይ ድሕነት፡ ቅድስና	1:13-2:10
1. ብሕታዊ፡ “ነፍሰኻትኩም”	1:13-21
2. ማሕበራዊ፡ “እሕዋት”	1:22-25
3. ቤተ ክርስቲያናዊ “መንፈሳዊ ቤት”	2:1-10
IV. ጠባያት ናይቲ ዝደሓነ	2:11-3:12
1. ኣብ ዓለም	2:11,12
2. ኣብ መንግስቲ	2:13-17
3. ኣብ ስድራቤቱ	2:18-3:7
4. ኣስተዋጽኦ	3:8-12
V. ርእሰ ተላማንነት እቲ ዝደሓነ	3:13-4:11
1. ርእሰ ተላማንነት ኣብ ምክልኻል	3:13-22
2. ርእሰ ተላማንነት ኣብ ጠባያት (ምምራሕ)	4:1-6
3. ርእሰ ተላማንነት ኣብ ኣገልግሎት	4:7-11
VI. ምኽሪ ነቲ ዝደሓነ (ኣብ ስቃይ ዘሎ)	4:12-5:11
1. ትዕግስቲ ኣብ ስቃይ	4:12-19
2. ኣገልግሎት ኣብ ትሕቲ ስቃይ	5:1-11
VII. መደምደምታ ናይ ሰላምታ	5:12-14

2^ድ መልእኸቲ ጴጥሮስ (እቲ ሓቀኛ ፍልጠት ኣምላኽ)

ጸሓፊኡ

ብዛዕባ ካልኣይቲ መልእኸቲ ጴጥሮስ ጸሓፊኡ ብዙሕ ዘደናግርን ዘጠራጥርን የልቦን። ከም ኣብታ መልእኸቲ ሰፊሩ እንረኽቦ ከእ

- እቲ ጸሓፊ ግዛእ ርእሱ ሰምኡን ምጻኑ የፍልጥ (1:1)
- ኣብ ናይ ከረን ምልዋጥ ናይ ዓይኒ ምስክር ምጻኑ የብርህ (1:16-18 ምስ ማቴ 17:1-5 ኣመዛዝኖ)
- ካልኣይቲ ደብዳቤ ንኣንበብቱ ምጻኑ የረጋግጽ (3:1)
- ንጳውሎስ ፍቁር ሓውና ኢሉ ምጥቃሱን (3:15) ካልእን ወሲኸካ ጴጥሮስ ጸሓፊ እዛ ደብዳቤ ምጻኑ ዘማትእ ኣይኮነን።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

ካልኣይቲ መልእኸቲ ጴጥሮስ ድሕርታ ኣቐዲሙ ዝጸሓፉ መልእኸቲ ቀዳመይቲ ጴጥሮስ፡ ኣብ መወጻእታ ህይወት ጴጥሮስ ዝተጻሕፈት ትመስል (1:12-15)። ሃዋርያ ጴጥሮስ ኣብ ግዝኣት ኔሮ ብሰማእትነት ስለ ዝሓለፈ ሞቱ ቅድሚ 68 ዓ.ም ኪኸውን ናይ ግድን እዩ። ስለዚ ካልኣይቲ መልእኸቲ ጴጥሮስ ኣብ መንጐ 65-68 ዓ.ም ተጻሒፋ ክትከውን ግምት ይወሃብ።

ኣንበብታን ክትጽሓፍ ዝደረኻ ኩነታትን

ኣንበብቲ ቀዳማይ መልእኸቲ ምጻኖም ዘጠራጥር ኣይኮነን (3:1)። ኣብተን ማሕበራት ሓደ ሓድሽ ድንገት ተኸስተ። ሓሰውቲ መምሃራን ተንስኡ፡ ብዙሕ ሃሲያ ከኣ ኣመጽኡ።

ዕላማ

ጴጥሮስ አብ ቀዳመይቲ መልእኽቲ፡ ነተን ብክርስቶስ ኣባጊዑ መከራን ሰደትን ዚመጽም ብኸመይ ከም ዚምከትዎ ይሕብርም። አብ 1ይጴጥ 4፡12 ተመል ከት። አብ ካልኣይቲ መልእኽቲ ግና ምስቶም ሓለውቲ አብታ ቤተክርስቲያን ዝመጹ መምህራን ብኸመይ ከም ዚገጥሙ ይምህሮም (2፡11 3፡3-4) ብሓፈሻኡ ንዕላማኡ አብ ሰለስተ ይዝርዝሮ።

(1) ንክርስቲያናዊ ዕቤት ከነቃቕሖም	ምዕ.1
(2) ንሓሳዊ ትምህርቲ ኪገጥሙ	ምዕ.2
(3) ንምጽኣት ክርስቶስ ነቛሖም ኪጽበዩ ከተባብዕ	ምዕ.3

ተገዲ ቃል "ንሓሳዊ ትምህርቲ ምጽራር"

ተገዲ ጥቕሲ (1፡20-21, 3፡9-11)

ረጂቅ 2^ድ መልእኽቲ ጴጥሮስ

I. ሰላምታ	1፡1
II. ባህርያት ናይታ ሓቀኛ ፍልጠት	1፡2-21
1. ህያብ ካብ ኣምላኽ	1፡2-4
2. ብተሞክሮ ምዕባይ	1፡5-11
3. ባይታ ኣብ ርግጽነት	1፡12-21
III. ሓደጋ ናይ ምቕራጽ ሓቀኛ ፍልጠት	2፡1-22
1. ወራር ናይ ስሕተት	2፡1-3
2. ኣብነት ናይ ስሕተት	2፡4-10
3. ንጥፈታት ናይ ስሕተት	2፡10-19
4. ድንገት ናይ ስሕተት	2፡20-22
IV. ተስፋ ኣብታ ሓቀኛ ፍልጠት	3፡1-18
1. ቅድመ-ፍጻመ ናይቲ ዝሓለፈ	3፡1-7
2. ተስፋ ናይ ዚመጽእ	3፡8-13
3. ጽንዓት ኣብቲ ሓቀኛ ትጽቢት	3፡14-18

1^{ይቲ} 2^{ይቲ} 3^{ይቲ} መልእኽቲ ዮሃንስ**ጸሓፊ**

ከም ኣበሃህላ ዶር. ሚሪል ተነይ ሰለስቲኤን መልእኽትታት ዮሃንስ፡ ብማህደራ-ቃላትን ቅርጺ ኣጸሓሕፍኡን፡ ንሓደ ደራሲ፡ ደራሲ ራብዓይቲ ወንጌል ኢያ እትምድብ ን። መጀመርያ መልእኽቲ (1ዮሃ 1፡1) "እቲ ካብ መጀመርታ ዝነበረ ንሕና ዝሰማዕናዮ፡ እቲ በዓንትና ዝርኤናዮ፡ እቲ ዝጠመትናዮ፡ ኣእዳውና ዘረምሰሳኡ ብዛዕባ እቲ ቃል ህይወት" ኢሉ ጽማቕ ይኸፍቶ። እዚ ጽማቕ (እስተዋጽኦ) ጽሑፉ ምስታ ራብዓይቲ ወንጌል ብትሕዝቶኣን ንማህደራ-ቃላትን ዘየፈላልያ ኣቀራርባ ምጻኑ ተሰምረሉ።

ዝተጻሕፈሉ ጊዜን ቦታን

ኣርባዕቲእን ጽሑፋት ኣብ ሓደ ጊዜን ቦታን ዝተጻሕፉ ከይኮና ኣይተርፍን። ዝተጻሕፈትሉ ጊዜ ብግምት 90ዓ.ም ከይኮነ ኣይተርፍን።

ኣንብቡትን

1^ይ መልእኽቲ ዮሃንስ ንፍልይቲ ማሕበር ከም እተጻሕፈት ዚሕብረና የልቦን። ንሓደ ንጹር ዕላማ ንገለ ብዙሓት ማሕበራት ከም እተጻሕፈት ግና ይረኣየካ።

2^ይን 3^ይን መልእኽቲ ዮሃንስ፡ ከም መሰነይታ ደብዳቤ እታ ሓንቲ ንማሕበር ብሕርይቲ እምቤት ተመልኪታ ዘላ (2ዮሃ 1) እታ ካልኣይቲ ከኣ ንጋዮስ እቲ ዓሳ ማሕበር (3ዮሃ 1) ዝተጻሕፋ እየን። እኣ እምቤት ምስ ደቃ ተባሂላ ዘላ ንግለ ሰብ ኮነ ወይስ ንማሕበር ምጻና ዘረጋግጽ የልቦን።

ዕላማ

ኣብ 1^ይመልእኽቲ ተነጺሩ ዘሎ ዕላማ "ንኣኻትኩም ብስም ወዲ ኣምላኽ እትኣምኑ

መልእኸቲ ይሁዳ (ብእምነት ምግዳል)

ጸሐፊ፡

ጸሐፊ እዛ መልእኸቲ፡ ይሁዳ ሓው ያእቆብ እዩ። (ማቴ 13:55 ማር 6:3)። እብ መጀመርታ ብጐይታና የሱስ አይኣመነን። ድሕሪ ትንሳኤ ግና ንሃዋርያት ሓበሮም። (ማብ 1:13)

ዝተጸሕፈትሉ ጊዜን ቦታን፡

እተጸሕፈትሉ ቦታ ካበይ ከም ዝኾነ ብሩህ አይኮነን። እተጸሕፈትሉ ጊዜ ቅድሚ ምዕናው የሩሳሌም ብ70 ዓ.ም. እቢሉ ምኒኤ ይእመን።

እንቡባታ፡

ካብቲ ትሕዝቱኣ፡ ብዛዕባ እስራኤላውያን እብ ግብጹ፡ ብዛዕባ ሶዶምን ጐመራን፡ ብዛዕባ ቃኤል፡ በልዓም፡ ቆራሕ ወዘተ ብምግላዱ እብ ጳለስጢና ንዝነበሩ ዝነበሩ አይሁዳውያን ክርስትያናት ምኒኤ እየማትእን እዩ። ቅዱ አጻሓሕፍኡ ውን ከምቶም ናይ ጥንቲ ነብያት ይመስል።

ዕላን፡

ዕላማ መጽሓፊኡ፡ እብ (ፕቕሲ 3) ኣነጺርዎ አሎ። ብዛዕባ ሕብረት ምድሓናም ቦታ ሓንሳእ ንቅዱሳት እተዋህበት እምነት ኪጋደሉ ይምዕዶም። ምክንያት መጽሓፊ አውን እብ (ፕቕሲ 4) ገሊጹ ይዛረብ።

"ገለ ሰባት ስሉኽ ኢሎም ኣትዮምኹም ኣለዉ።"

- ካብ ቀደም ነዚ ፍርዲ እዚ እተጸሕፉ
- ፍርሃት አምላኽ ዘይብሎም
- ነቲ ጸጋ አምላኽ ናብ ርኽሰት ዘልውጥዎ
- ነቲ ሓደ በይኑ ገዛእን ጐይታናን የሱስ ክርስቶስ ዝኸሕድዎ።

ተንዲ ቃል፡ “ገድሊ እምነት”

ተንዲ ጥቅሲ (3)

ረዊት መልእክት ይሁቱ

I. ሰላምታ	1-2
II. ምክንያት መጽሐፈክ	3-4
III. መጠንቀቂያ አንጻር ሐሰውቲ መምህራን	5-16
1. ታሪካዊ አብነታት ፍርድ አብ ልዕሊ ከሐድቲ	5-7
• ዘይምእማን እስራኤል	5
• ዝወደቁ መላክቲ	6
• ሰዶምን ጎሞራን	7
2. መብርሂ ክሕደት አብ መዓልቲ እቲ ፈርድ	8-16
• ጸርፎምን ርኽቡቶምን	8-10
• ጥፍኣቶም የንጻጸር	11
• ባህርያቶም ይዝርዝር	12-13, 16
• መቐጸቦቶም ይንበዩሎም	14-15
IV. ማዕዳ ንእመንቲ	17-23
V. መደምደምታን ባርኹትን	24-25

ራእይ ዮሃንስ

ጸሐፊ

እቲ ጸሐፊ ብዛዕባ ርእሱ አብዛ መጽሐፍ ንኣርባዕተ ጊዜ አፍሊጡ ኣሎ። (1:1, 4, 9, 22:8) አብ 2ይ ክፍለ ዘመን ጃስቲን ማርቲየር፡ ጸሐፊ እዛ መጽሐፍ ራእይ ዮሃንስ ወዲ ዘብድቦስ እቲ ሃዋርያ ምዃኑ የረጋግጽ (ማቴ 10:2)። እታ መጽሐፍ ባዕ 4 እቲ ጸሐፊ ኣይሁዳዊ፡ አብቲ ጽሑፍ ኣዝዩ ዝተጠቐሰ ኣመሓዳሪ ቤተ ክርስቲያን፡ ነተን ሾብዓተ ማሕበራት ንእሸቶ እስያ፡ ፍሉጥ ዝኾነ፡ ዓሚቕ ሃይማኖታዊ ርትዒ እ ምነት ክርስትና አብ ልዕሊ ሓይሊ ርኽባት መናፍስቲ ከም ዚዕወት ዚኣምን ነበረ።

ከም እኒ ዲዮናይስስ ኣፍሪቃዊ ኣቡን (bishop) ነቲ ቋንቋ፡ ቅዱ፡ ኣተሓሳስባ ናይ ራእይ ዮሃንስ ምስ ውሽጣዊ ትሕዝቶ መልእክትታት ዮሃንስ፡ ብምንጽጻር ካልእ ዮሃንስ ከም ዝጸሓፈ ዝሃቦ ርእይቶ ካልእትውን ዚሰብዎ ግምት እንተ ሃበ እኳ ብመሰረት እቲ ግዳማዊ ቅቡል ዝኾነ ዘስምሮ ባህሊ፡ ዮሃንስ እቲ ፍቁር ከም ዝጸሓፉ ዘጠራጥር የልቦን።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜን ቦታን

መብዛሕትኦም መምህራን መጽሐፍ ቅዱስ ብ195 ዓ.ም. ከም እተጻሕፈት ይሰማ ምዑ።

ኣንብባታ

- መልክዓ ምድሪ ጳሎስጢኖ ዚፈልጡ ይመስሉ። ቤት-ልሂም ናይ ይሁዳ ኢሉ የነጽረሎም

ፊት

የሃንስ ነቶም እውናት፡ ነቲ ዚመጽም ስደትን መከራን፡ ንምብርትዎን ንኪቃወም ዚኸለሉ ጸሓፊ።

ቡቲ ጊዜ እቲ ሰቡስልማን መንግስቲ ሮሜ፡ መናፍቅነት ኣምልኮ ንገሱ፡ ብሓይሊ ክገድዱ ስለ ዝጀመሩ፡ ክርስትያናት እቲ ዘምልከም ጉይታ፡ ክርስቶስ ድላ እምበር ቄሳር ስለ ዘይነበረ ቀጻሊ መከራ ኪገጥሞም ጀመረ።

- ንማሕበር ሰሚርና (ራእ 2:10) ብዛዕባ እቲ ዚመጽእ ተጻይነት መጠንቀቓታ ተዋህባ።
- ነታ ኣብ ፊላደልፍያ ዝነበረት ማሕበርውን ነቲ ዝመጽ ሰዓት መከራ ተነግራ (3:10)
- ኣንጢላስ ድሮ ህይወቱ ንመስዋእቲ ተዋህቦት (2:13)
- የሃንስ ኣብ ደሴት ጳጥሞስ ንማሕዩር ተላእከ (1:9)

ተገዲ ታላት “ራእይ የሱስ ክርስቶስ”

ተገዲ ጥቕሲ (1:19, 19:11-15)

መብርሂ

ሓፈሻዊ ኣመለካኸታ መጽሐፍ ራእይ የሃንስ

መጽሐፍ ራእይ የሃንስ መደምደምታ ቆኖናዊ ሓድሽ ኪዳንን ዛንታኡን ይፃጹ። ብኣሰራር፡ መወዳእታ ድያ ወይስ ኣይኮነትን ብዘይገድሱ እቲ ሓሳብ ብዛዕባ መወዳኢታ ነገራት እዩ።

ራእይ የሃንስ ብብዙሕ መገዲ ፍልይቲ ካብ መጻሕፍቲ ሓድሽ ኪዳን፡ እታ እንኮ መጽሐፍ ትንቢት እያ። እቲ ዝበዝሐ ትሕዝቶ እዛ መጽሐፍ፡ ኣብ መጻሊ ዝፍጸሙ ነገራት ዝፃብለሉ እዩ። መጽሐፍ ራእይ የሃንስ ከም ኣርእስታ ኣብ ስነ-ጽሑፍ ራእያት ተጎጂላ ትርከብ።

ኣርባዕተ ዘመናውያን ቤት ትምህርቲ ትርጉም መጽሐፍ ራእይ የሃንስ ኣለዋ።

1. ቤት ትምህርቲ ሕሉፍ ታሪኻዊ (Preterists School)

ራእይ የሃንስ ኣብ ቀዳማይ ዘበን ቤት ክርስትያን ከም ሕሉፍ ዛንታ ዝተፈጸመ እዩ ዚብል ኣመለካኸታ ዝሓዘ ቤት ትምህርቲ እዩ።

2. ቤት ትምህርቲ ሓሳባዊ (Idealist School)

ራእይ የሃንስ ናይ ዓበይቲ መሰረታውያን ሕጊ ግርጭታት ምንጻር የመልከት። ኣብ መንጎ ክፋእን ቅኑዕን ኣብ መንጎ ክርስትያንን ኣረሚንነትን፡ ዘሎ ግርጭታት። እቶም ምልክታት (Symbols) ከም ኣብ ሕሉፍን መጻእን ዘሎ ታሪኻዊ ፍጻመ ኪውሰዱ ኣይከሉን እዮም። እዚኣቶም ኣንፈታት ወይ ሓሳባት ጥራይ እዮም ዚብል መትከል ኣለዎም።

3. ቤት ትምህርቲ ታሪኻዊ (Historicist School)

ራእይ የሃንስ ኣብ ታሪኽ ቤት ክርስትያን ካብ ደሴት ጳጥሞስ ክሳብ መወዳእታ ዓለም ዚዘርጋሕ ዛንታ ብምልክታት እዩ ዚብል መትከል ኣለዎም።

4. ቤት ትምህርቲ መጻእዊ (Futurist School)

እዚ ቤት ትምህርቲ እዚ ራእይ የሃንስ ካብ 4ይ ምዕራፍ ንንጹው ፍጻመታቱ ኣብ መጻኢ ምዃኑ የሰምር።

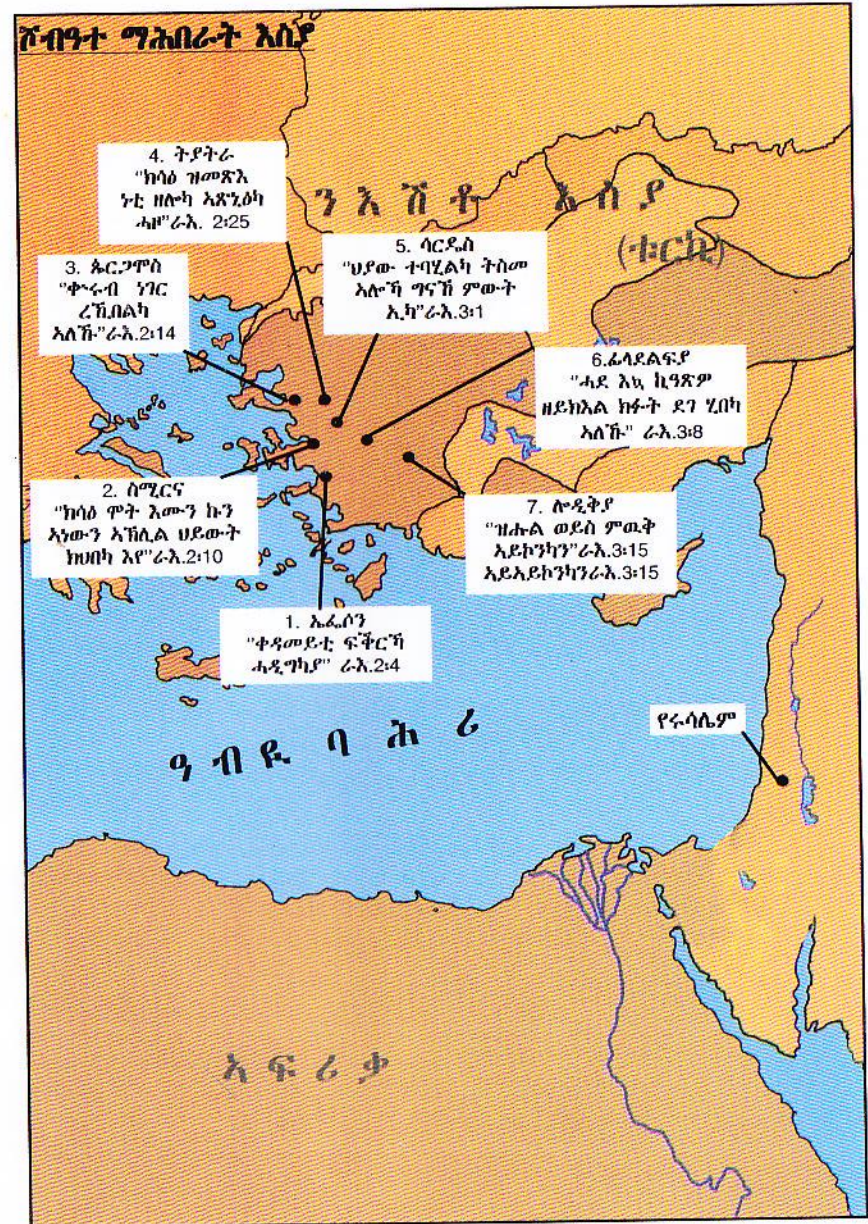
ረዊት ራእይ የሃንስ

I. መእተዊ	1:1-8
1. እቲ ራእይ ኣርእስቲ፡ ካብ መን፡ ንመን፡	
2. ዕላማኡን ኣሕጺሩ መእተዊ ይህብ።	
II. ቀዳማይ ራእይ፡ ክርስቶስ ኣብ ማእከል እተን ማሕበራት	1:9-3
1. ሰእላዊ መግለጺ ክርስቶስ	1:9-20
2. መልእኸትታት ነተን ሾብዓተ ማሕበራት	2:1-3:22
• ንማሕበር ኤፌሶን	2:1-7
• ንማሕበር ሰሚርና	2:8-11
• ንማሕበር ጴርጋሞስ	2:12-17
• ንማሕበር ትያቲራ	2:18-29
• ንማሕበር ሳርዴስ	3:1-6
• ንማሕበር ፊላደልፍያ	3:7-13
• ንማሕበር ሎዲቅያ	3:14-22
III. ካልኣይ ራእይ፡ ክርስቶስ እቲ መድሓኒ ኣብ ሰማያት	4:1-16:21
1. ትእምርቲ ኣብ ሰማይ	4:1-5:14
2. ሾብዓተ ማሕተማት	6:1-8:5
• ጳዕዳ ፈረስ (ኣምበላይ ፈረስ)	6:1,2
• ቀይሕ ፈረስ (ሓመር ፈረስ)	6:3-4
• መጋል ፈረስ (ጸሊም)	6:5-6
• ቡላ ፈረስ (ጽምሉው ፈረስ)	6:7-8
• እተሓርዱ ነፍሳት ኣብ ትሕቲ መሰውኢ	6:9-11
• ምልክታት ኣብ ሰማይ	6:12-17
• 144,000 ተሓትሙ	7:1-17
• ሰቓታ ኣብ ሰማይ ኮነ	8:1-5
3. ሾብዓተ መለኸት	8:6-11:19
• ደም እተሓሰ በረድን ሓውን	8:7
• ዚንድድ ከረን ናብ ባሕሪ ተደርበዩ	8:8-9
• ኸኩብ ናብ ማያት ተደርበዩ	8:10-11

- ጸሐይ፣ ወርሒ፣ ከዋኸብቲ ጸልመቱ 8:12-13
- መዓመቅ ይኸፈት 9:1-12
- አርባዕተ እስራት መላእኸቲ ይፍትሑ 9:13-21
- (አብ መንጎ ሳድሳይን ሳብዓይን መለኸት) 10:1-11:14
 - ንእሸቱ እተገንጸለት መጽሐፍ
 - ዓቕን እታ መቐደስ
 - ክልተ መሰኻኸር
- አዋጅ ናይ ፍጻመ 11:15-19
- 4. ትእምርታታት 12:1-16:21
 - 4.1. ሰብእውያን ነገራት 12:1-14-20
 - ጸሓይ እተወንዘፈት ሰበይቲ 12:1-2
 - ዓብዪ ገበል ካብ ሰማይ ይድርብ 12:3-4
 - ውሉድ ሰብ 12:5-6
 - ሚካኤል ሊቀ መላእኸቲ 12:7-17
 - ካብ ባሕሪ ዚወጽእ አፊዊት 13:1-10
 - ካብ ምድሪ ዚመጽእ አፊዊት 13:11-18
 - ገንሸል አብ ከረን ጽዮን 14:1-5
 - 4.2. አብ መንጎ መልእኸቲ እቶም መላእኸቲ 14:6-20
 - ጽውዓ ንፍርዲ 14:6-7
 - ውድቀት ባቢሎን 14:8
 - ናይ ቊጥዓ ስምዕታ 14:9-12
 - ብጽእና ናይቶም ምዉታት 14:13
 - ጽውዓ ንዓጺድ 14:14-15
 - ዓጺድ ወይኒ ቊጥዓ 14:17-20
- 5. ሸብዓተ ጽዋእ 15:1-6:21
 - ትእምርቲ አብ ሰማይ 15:1-8
 - ፍርድታት 16:1-21
 - ባሕሪ ናብ ደም ይልወጥ 16:1-7
 - ረሰኒ ጸሓይ ይሕይል 16:8,9
 - ጸልማት 6:10-11
 - ርኽሳት መናፍስቲ 16:12-15
 - ፍጻመ 16:17-21
- IV. ሳልሳይ ራእይ፣ ክርስቶስ ይሰፅር 17:1-21:8
 - 1. ውድቀት ባቢሎን 17:1-18:24
 - 2. ኣጎብ አብ ሰማያት 19:1-10
 - 3. ውድቀት እቲ አፊዊት 19:11-21
 - 4. ማእሰርቲ ሰይጣን 20:1-3
 - 5. ግዝእት ሽሕ ዓመት 20:4-6

- 6. ናይ መወዳእታ ዓመት 20:7-10
- 7. ፍርዲ ናይ ምዉታን 20:11-15
- 8. ሓድሽ ሰማይን ምድርን 21:1-8
- V. ራብዓይ ራእይ፣ ክርስቶስ አብ መወዳእታ (እቲ ገንሸል) 21:9-22
 - 1. ከተማ አምላኽ 21:9-21
 - 2. አምልኾት ንአምላኽ 21:21-27
 - 3. ብጽእናታት ናይ አምላኽ 22:1-5
- VI. መደምደምታ- ክርስቶስ ይብድህ 22:6-21
 - 1. ንምእዛዝ - ፍቓድ 22:6-9
 - 2. ንዓሰቢ - ብልሒ 22:10-15
 - 3. ንሕብረት - ስምዒት 22:16-20
 - 4. ባርኾት 22:21

[illegible][illegible]

መዋላል ቤተ-ክርስቲያን

መዋላል ቤተ-ክርስቲያን ማለት ዘበን እታ ማሕበር ክርስቶስ ማለት እዩ። አምላኽ ኣብ በብዘበኑ መጋብነቱ ማለት መጋብነት ሕልና፣ መጋብነት ሕጊ፣ ኣብ መመዳእታ ከላ መጋብነት ጸጋ፣ ብወዱ ብጐይታና የሱስ ክርስቶስ ገይሩ ዚገለጽጉ ብመንፈስ ቅዱስ ከላ ኣብ ማሕበሩ ዚመርሖን ነበረ።

1 ቤተክርስቲያን ማለት

- ዘበን ጸጋ ማለት እዩ (ናጺ ካብ ሓጢአትን ኣርዑት ሕግን ጽድቂ ብእምነት ዚርከቡ ዘበን።) (ኤፌ 1:3-10፣ 2:6-9፣ 3:3-9)።
- ማሕበር ክርስቶስ ማለት እዩ። (ኤፌ 1:22-23፣ 3:10,21፣5:22,24,27,32)
- መርዓት ክርስቶስ ማለት እዩ። (ራእ 19:6-8፣ 22:17)
- ብእምነት ብክርስቶስ ዝደሓኑ ወይስ ብደሙ ዝተዓደጉ ማለት እዩ። (ራእ5:9-10)

2. ክርስቶስ ንማሕበሩ ዝጠረጸ

- ኣፍቀራ (ኤፌ 5:22)
- ርእሱ በጃ ሃባ (ኤፌ 5:27)
- ተኸናኸና ኤፌ (5:30)
- ኣጽረዖ ኤፌ (5:27)

3. ክርስቶስ ንማሕበሩ ዚጽባዖ

- ርስሓት ወይስ ገላ ነዚ ዚመስል ዘይብላ ብዘይ መንቅብን ቅድስትን ክብርትን ክትከውን። (1ተሰ 5:22,23፣ 2ጴጥ 3:10-13፣ ኤፌ 5:27)

4. ዘበን ቤተክርስቲያን ማለት

- ካብታ ክርስቶስ ብዓወት ማሕበሩ ኣቑሙ ንሰማይ ዚዓረገላ ክሳብ ንመርዓቱ ኪወስዳ ዚመጸላ ሰዓት ዘበን ቤ.ክ. ተባሂሉ ይጽዋዕ። ክሳብ ሕጂ ዳርጋ 2000 ዓመት ኩይኑ ኣሎ። ስለምንታይ ደላ ንምጽኣቱ የደንጉዮ፤ ነዚ ሕቶዚ ጴጥሮስ መሊሰዎ ኣሎ (2ጴጥ 3:9)

ነብዩ ዳንኤል፡ ራእይኡ ብዛዕባ ህዝቡ እስራኤል ብምጻኑ እተን መዓልታትት እስራኤላውያን፣ ካብታ የሩሳሌም ክትሕደስን ክትህነጽን እያ እተባህለላ፣ ክሳብ መሲህ ዚቐተለላ፡ 69 ሰሙናት ኢሉ ፈልዩ ድሕሪ ምሕባሩ፣ እታ ዳሕረወይቲ ሰሙን ከም እንደገና ይዛረብላ። ስለዚ እቲ ዘበን ቤ.ክ. ወይስ መዓልታትት ኣህዛብ ንዳንኤል ኣይተገልጸሉን። (ሉቃ 21:24)

እቲ ዝበዝሐ ራእይ ብዛዕባ ካልኣይ ምጽኣት ክርስቶስ ሰፊሩ ዘሎ ኣብ ራእይ ዮሃንስ እዩ። እቲ ራእይ ከላ ነተን ኣብቲ ጊዜቲ ዝነበራ 7 ማሕበራት እስያ ተላኢኹ። ንእኣን ደላ ይልኣኸ እምበር ወክልቲ ናይታ ማሕበር ክርስቶስ ኣብ ዘበን ጸጋ እየን። ስለዚ እቲ መንፈሳውነተን መንምገሚ እታ ማሕበር ክርስቶስ ኣብ በብዘበኑ ኩይኑ ምስ ዛንታ ዓለም ብምቁራን፣ እታ ማሕበር ክርስቶስ ክሳብ ሕጂ እንታይ ከም ትመስል ክንምልከት ይከኣል።

እተን ሾብዓተ ማሕበራት እስያ ኣብ ራእይ ዮሃንስ 2ይ ምዕራፍን 3ይ ምዕራፍን ኣለዋ።

ዩ

ዳ

ር

ፔ

እ

ስ

ን

ት

ዘበን ቤ.ክ. አብ ሰለስተ ይኸፈል፡

1. ጥንታዊ ዛንታ ቤተ ክርስቲያን
2. ማእከላዊ ዛንታ ቤተ ክርስቲያን
3. ዘመናዊ ዛንታ ቤተ ክርስቲያን

I. ጥንታዊ ዛንታ ቤተ ክርስቲያን (1-606 ዓ.ም.)

1. ማሕበር ኤፌሶን (ራእ 2:1-7)

- ንድሕሪት እተመልሰት ማሕበር።
- ቀዳመይቲ ፍቕራ ዝረሰበት ማሕበር።
- ነዛ ማሕበር ዚመስል ዘበን ቤ.ክ. ካብ 70-170 ዓ.ም.።

2. ማሕበር ሰሚና (ራእ 2:8-11)

- ዝተሰጉት ማሕበር። ምናልባት ኣብ ጊዜ ዶመታይን ወይ ከኣ ትራጃን፡ ብኣ ይሁድን ግዛቲ ሮሜን ዝተሰጉት ማሕበር።
- ንኣኣ ዚመስል ዘበን፡- 170-312 ዓ.ም ዝክበረት ቤተ ክርስቲያን ትመስል። ኣ ብዙ ዘበን እዚ 6 ዓበይቲ መስገሙቲ ብ6 መራሕቲ ተኻዪዩ ይብሃል (ካብ 203-310 ዓ.ም.)።

3. ማሕበር ጳርጋሞስ (ራእ 2:12-17)

- ዘይትገንሖ ሸለል እትብል ማሕበር።
- ምትሕወዋስ ቤተ ክርስቲያንን መንግስትን ኣብ ትሕቲ ኮንስታንታይን።
- ኣብዚ ዘበን እዚ ምትንሳእ ጽጵስና ንርእ።
- ንኣኣ ዝመስል ዘበን ቤተ ክርስቲያን 312 - 606 ዓ.ም.።

II. ማእከላዊ ዛንታ ቤተ ክርስቲያን

1. ማሕበር ትያትራ (ራእይ 2:18-29)

- ጸልማት ዘበን ተባሂሉ ይጽዋዕ።
- ዘበን ጽጵስና ተባሂሉ ይጽዋዕ።
- እትመሳሰል እትቐጥር ማሕበር ከኣ ተባሂላ ኣላ።
- ነዛ ማሕበር እዚኣ ዚመስል ዘበን ቤ.ክ. 606-1520 ዓ.ም. እዩ።
- ኣብዚ ዘበን እዚ ጽጵስና ተግባራት ኣረሚንንት ዘዕፈረ ዘበን እዩ። ካብኣቶም ንምጥቃስ፡-
 1. ድሕነት ብጥምቀት
 2. ጽድቂ ብግብሪ
 3. ምምላሽ ምስሊ
 4. ድሕሪ ሞት ንስሓ
 5. ሕብስትን ወይንን ኣብ ጊዜ ቅዱስ ቁርባን ናብ ስጋ ክርስቶስን ደሙን ይልወጥ
 6. መቐጻዕቲ ... ወዘተ
- መሓመድ ብ622 ተንሲኡ
- ክሩስይድስ (ቅዱስ ወግእ) ምስ መሓመዳውያን ተኻየደ
- ኣብ 1054 ዓ.ም. ፍጹም ምፍልላይ ጽጵስናን ግሪኽ ቤተክርስቲያንን ኮይኑ።

III. ዘመናዊ ዛንታ ቤተ ክርስቲያን

ዘመናዊ ዛንታ ቤተ ክርስቲያን ካብ 1520 ዓ.ም. ክሳብ ካልኣይ ምጽአት ጉይታና የሱስ ክርስቶስ ዘሎ ዘመን ዘጠቓልል እዩ። እዚ ዘመን እዚ ምስተን ሰለስተ ዓሕረዎት ማሕበራት እስያ ብምንጽጻር ክንርእዮ ይከኣል።

ኣብዚ ነዊሕ ዘበን ማለት 1520 - 1900 ዓ.ም. ቀጺሉ ካብኡ ዘሎውን፡ ቤተ ክርስቲያን፡ ኣብ ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን፡ ግሪኽ ቤተ-ክርስቲያን፡ ፕሮተስታንት ቤተ ክርስቲያን ኢላ ተምቓቀለት። ኣብ መወዳእታ ናይ ዘበን ቤተ-ክርስቲያን ከኣ እቶም ናይ ሓቂ ኣካል ክርስቶስ፡ ክቀላበቡ ከለዉ እቶም ካልኣት ከኣ ደድሕሪ ናይ ስሕተት መንፈስ ከንቆልቁሉ እዮም።

1. ማሕበር ሳርዲስ (ራእ 3:1-6)

- ዝሞተት ማሕበር ተባሂላ ትጽዋዕ
- ሉተር ካብ ካቶሊካዊት ቤተ-ክርስቲያን ዝተነጸለሉን ፕሮተስታንት ዝማዕበለሉን ዘበን እዩ።
- ምስ እዛ ማሕበር ዚኸይድ ዘበን ቤተ ክርስቲያን 1520-1750 ዓ.ም.

2. ማሕበር ፊላዴልፊያ (ራእ 3:7-13)

- እምነቲ ማሕበር ተባሂላ ተሰምያ ኣላ።
- ምስ እዛ ማሕበር ተታሒዞ ዚኸይድ ዘበን ቤተክርስቲያን 1750-1900 ዓ.ም.
- ኣብዚ ዘበን እዚ ወንጌላውን ምስዮናውን ዕዮ ኣዝዩ ዝገፍሓሉ ጊዜ እዩ።

3. ማሕበር ሎዶዊያ (ራእ 3:14-22)

- ልብጥ ዝበለት ማሕበር ተባሂላ ኣላ።
- ነዛ ማሕበር ዚመስል ዘበን ቤተ ክርስቲያን ካብ 1900 ዝቐጽል ዘሎ ጊዜ እዩ።
- ኣለጺ እትብሎ ብዙሕ ነገራት ኣሎ፡ ኣብ ቅድሚ ኣምላኽ ግና ፈኩሳ እተረኸበት ማሕበር እያ።

መወከሲ ጽሑፋት

1. መጽሐፍ ቅዱስ

- 1) መጽሐፍ ቅዱስ ትግርኛ- ሕታም 1957
- 2) መጽሐፍ ቅዱስ እንግሊዝኛ
 - King James Version
 - NIV Study Bible
 - Thomson's Chain-Reference Bible

2. መዝገበ ቃላት መጽሐፍ ቅዱስ

- 1) Unger's Bible Dictionary by Merrill F. Unger
- 2) Fausset's Bible Dictionary, Electronic Database by Biblesoft, 1998
- 3) International Standard Bible Encyclopaedia, Electronic Database by Biblesoft, 1996
- 4) Nelson's Illustrated Bible Dictionary, Thomas Nelson Publishers, 1986
- 5) መዝገበ ቃላት መጽሐፍ ቅዱስ ትግርኛ ብመም. መሳ አሮን
- 6) መዝገበ ቃላት ትግርኛ እንግሊዝኛ ብህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ
- 7) ዘመናዊ መዝገበ ቃላት ትግርኛ ብተከለ ተስፋይ

3. ቅድመተ ቃላት (Concordance) PC Study Bible V3.0

4. መጽናዕቲ መጽሐፍ ቅዱስ ብመጽሐፍ

- 1) Bible study by Books by Henry T. Sell, D.D, 1926
- 2) Halley's Bible Hand Book, 1965,
- 3) A Bible Survey by A.J. McMillen, 1964
- 4) Men Speak from God by H.L. Ellison ,BA,BD 1973
- 5) 12 Dynamic Bible study Methods by Richard Warren with William A. Shell ቀንዲ ባይታ ንኣገባብ ኣጸናንዓ መጽሐፍ ቅዱስ ዝተጠቐምኩላህ
- 6) New Testament Bible survey by Merrill C. Tenney, 1953
- 7) A Lion Hand book (The History of Christianity), 1977
- 8) ንእሽቶ መክፈቻ መጽሐፍ ቅዱስ ብሃለቃ ተወልደመድህን ገብሩ ካብ ቋንቋ ሰዊድን እተተርጎመ 1963

- 9) እብ ቤት ትምህርቲ መጽሐፍ ቅዱስ ብምርምር (research) ብድንድ ትግርኛ እዳሊና ከነቕርብ ካብ ብዙሓት መጻሕፍቲ እንግሊዝኛ ዝተዳለዉ መሰረት ጽሑፊይ እዮም
 - ፔንታኮስት (ሓሙሽተ መጻሕፍቲ ሙሴ)
 - መጻሕፍቲ ዛንታ (Historical books)
 - መጻሕፍቲ ትንቢት (ዓሰርተው ሾብዓተ)
 - ዛንታ ህይወት ጉይታና የሱስ ክርስቶስ (ወንጌላት)
- 10) ካብ The NIV Study Bible መጻሕፍቲ ቅኔን ገለ ካብ መጻሕፍቲ ሓድሽ ኪዳንን ዝተዋህበ ድሕረ-ባይታ ተወኪሶሉም ኣለኹ
- 11) Thomas Nelson Publishers Bruce Wilkinson and Kenneth Boa, Talk thru the Bible [computer file], electronic ed., Logos Library System, (Nashville: Thomas Nelson) 1997, c1983.
- 12) Thomas Nelson, Inc., King James Version Study Bible [computer file], electronic ed., Logos Library System, (Nashville: Thomas Nelson) 1997, c1988 by Liberty University.
- 13) Illustrated Manners and customs of the Bible: by Thomas Nelson publisher 1995

5. Commentaries (መጻሕፍቲ ርእይቶ መጽሐፍ ቅዱስ)

- 1) Adam Clarke's Commentary, Electronic Database. 1996 by Bible soft 1996
- 2) Matthew Henry's Commentary on the Whole Bible: New Modern Edition, Electronic Database 1991 by Hendrickson Publishers, Inc.
- 3) Barnes' Notes, Electronic Database by BibleSoft 1997
- 4) Jamieson, Fausset, and Brown Commentary, Electronic Database. by BibleSoft 1997